

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Intertextovost v komunikaci středoškolské mládeže a možnosti jejího využití ve výuce českého jazyka na SŠ

Diplomová práce

Studijní program:

N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obory:

Učitelství českého jazyka a literatury

Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy

Autor práce:

Darina Ouředníková

Vedoucí práce:

Mgr. Michaela Kotenová

Katedra českého jazyka a literatury

Zadání diplomové práce

Intertextovost v komunikaci středoškolské mládeže a možnosti jejího využití ve výuce českého jazyka na SŠ

Jméno a příjmení: **Darina Ouředníková**
Osobní číslo: P19000358
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství českého jazyka a literatury
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Zadávací katedra: Katedra českého jazyka a literatury
Akademický rok: **2019/2020**

Zásady pro vypracování:

1. Řídit se organizačními a metodickými doporučeními vedoucí práce.
2. Prostudovat základní odbornou literaturu zaměřenou na problematiku mezitextového navazování, komunikaci mládeže a komunikační a slohovou výchovu na SŠ.
3. Vytvořit typologii mezitextového navazování v komunikaci mládeže vzhledem k typům pretextů a užívaným prostředkům intertextovosti.
4. Realizovat dotazníkové šetření zaměřené na mezitextové navazování v komunikaci středoškolské mládeže, analyzovat a interpretovat získaná data.
5. Navrhnout sadu vlastních příprav na hodinu českého jazyka či slohu na SŠ, v nichž bude využito poznatků získaných v dotazníkovém šetření.
6. Aplikovat navržené postupy v praxi výuky českého jazyka na SŠ a provést jejich reflexi.
7. Formulovat závěry a vypracovat text diplomové práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

1. ČECHOVÁ, Marie. *Komunikační a slohová výchova*. Praha: ISV, 1998.
2. HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a...* Praha: Trizonia, 1997.
3. HOFFMANNOVÁ, Jana et al. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016.
4. HOMOLÁČ, Jiří. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Karolinum, 1996.
5. JANOVEC, Ladislav - HOLANOVÁ, Radka. Intertextualita ve vyučování českého jazyka. *Český jazyk a literatura*, 65, č. 2, 2014-15, s. 75-80.
6. KOTENOVÁ, Michaela. Intertextovost v mluvě mládeže. In: *Ty, já a oni v jazyce a literatuře. 1. díl: část jazykovědná. Sborník z mezinárodní konference pořádané katedrou bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 2.-4. září 2008*. Ústí nad Labem: UJEP, 2009, s. 167-172.
7. SCHAHADAT, Shamma. Intertextovost: čtení - text – intertext. In: *Úvod do literární vědy*. Eds. Pechlivanos, Miltos et. al. Praha: Herrmann a synové, 1999.
8. ZEMAN, Jiří. *Verbální a neverbální prostředky v komunikaci mládeže*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013.

Vedoucí práce:

Mgr. Michaela Kotenová
Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce:

30. listopadu 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2021

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

10. července 2022

Darina Ouředníková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí práce Mgr. Michaele Koteňové za odborné vedení, poskytnutí cenných rad, trpělivost, ochotu a vstřícnost při konzultacích, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala. Zároveň chci poděkovat rodině a nejbližším přátelům, kteří mi byli oporou po celou dobu studia.

Anotace

Diplomová práce se zabývá intertextovostí v komunikaci středoškolské mládeže a možnostmi jejího využití ve výuce českého jazyka na středních školách. Je rozdělena na dvě části - teoretickou a praktickou. Výchozí pro teoretickou část je kniha a studie od Jiřího Homoláče, který se intertextualitou zabývá. Diplomová práce obsahuje subkapitoly o transtextovosti a jejich jednotlivých typech. Dále se pak teoretická část zaměřuje na intertextualitu v komunikaci a specifika mluvy mládeže. V závěru teoretické části uvádíme přehled typů pretextů využívaných v mezitextovém navazování. Praktická část zahrnuje dotazníkové šetření, které bylo realizováno na gymnáziu v Libereckém kraji, a jeho vyhodnocení. Dále pak obsahuje čtyři návrhy příprav na hodiny českého jazyka a literatury využívající poznatky o intertextualitě.

Klíčová slova

Český jazyk, intertextualita, mezitextové navazování, navazující text, pretext, žák

Annotation

The diploma thesis deals with the intertextual communication by high school youth and the possibility of uses in teaching the Czech language at high school. The diploma thesis is divided into two parts – theoretical and practical. The starting point for the theoretical part is a book and study by Jiří Homoláč, who thoroughly dealt with intertextuality. The diploma thesis contains subsection on transtextuality and their individual types. Furthermore, the theoretical part focused on intertextuality in communication and the specifics of youth speech. At the end of the theoretical part is a typical overview of the types of pretexts used in intertextual connection. The practical part includes a questionnaire survey, which was conducted at a gymnasium in the Liberec region, and its evaluation. It also contains four proposals for preparation for Czech language and literature lessons using knowledge about intertextuality.

Keywords

Czech language, intertextuality, intertextual connection, follow-up text, pretext, pupil

Obsah

Úvod.....	11
1 Intertextovost	13
1.1 Michail Michajlovič Bachtin.....	14
1.2 Julia Kristevová.....	15
1.3 Roland Barthes	15
2 Transtextovost a její tři typy (Michał Glowinski)	16
2.1 Architextovost	16
2.2 Metatextovost.....	18
2.1.1 Metatext	19
2.3 Intertextovost.....	20
3 Aluze, citace a parafráze	23
3.1 Aluze	23
3.2 Citace.....	26
3.3 Parafráze.....	27
3.4 Shrnutí 1. - 3. kapitoly.....	27
4 Intertextovost v komunikaci	28
4.1 Intertextualita v sémioticky heterogenních komunikátech	28
4.2 Klasifikace užívaných pretextů	30
4.3 Funkce citací	31
5 Mluva mládeže.....	33
5.1 Intertextovost v mluvě mládeže	36
6 Intertextovost ve vyučování českého jazyka	38
7 Typologie pretextů.....	43
7.1 Literární pretexty.....	43
7.1.1 Pohádky	44
7.2 Filmové pretexty	44
7.2.1 Seriálové pretexty.....	46
7.3 Písňové pretexty	46
7.4 Pretexty z PC her.....	47
7.5 Frazeologie	47
7.6 Shrnutí 4. – 7. kapitoly	48

8 Dotazník.....	49
8.1 Zpracování dat z dotazníku	50
8.2 Shrnutí dotazníkového šetření	56
9 Přípravy.....	58
Závěr	70
Seznam použitých zdrojů.....	72

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Vztah mezi architextovostí a mezitextovým navazováním	18
Obrázek 2 - Vztahy mezi texty	21
Obrázek 3 - OR kód dotazníku	49
Obrázek 4 - Pohlaví respondentů.....	50
Obrázek 5 - Studovaný ročník respondentů.....	51
Obrázek 6 - Setkání žáků ve výuce předmětu ČJL s pojmem intertextovost/mezitextové navazování	52
Obrázek 7 - V jakých hodinách ČJL se respondenti s tímto pojmem setkali	52
Obrázek 8 - V jaké formě komunikace respondenti nejčastěji intertextovost/mezitextové navazování používají	53
Obrázek 9 - Komunikační partneři respondentů pro používání intertextuality/mezitextového navazování	53
Obrázek 10 - Hlavní záměr respondentů pro používání intertextovosti/mezitextového navazování	54
Obrázek 11 - Druhy pretextů, které respondenti používají.....	54

Úvod

V dnešní mediální době jsme zahlceni texty ze všech stran, ať už se jedná o reklamní komunikáty, sdělení na sociálních sítích či texty umělecké apod. V samotných textech je mnohdy ukryto více, než se na první pohled může zdát. K rozklíčování podstaty textů a významových vztahů mezi nimi nám poslouží vysvětlení toho, co je to intertextualita. Intertextualita je pojem, který v běžném životě neslyšíme často, i když se s ním setkáváme v podstatě dennodenně – ve filmech, seriálech, umělecké literatuře atd. Často se s intertextualitou setkáváme v reklamních textech, do kterých jsou vkládány texty jiné (úryvky z filmů, výroky slavných osobností aj.), aby na nás zapůsobily. Intertextualita a rozklíčování mezitextových vazeb je totiž žádoucí pro porozumění nejen literárním textům. Díky intertextualitě je totiž erudovaný čtenář schopen dosáhnout hlubšího prožitku.

Tato práce se věnuje problematice intertextovosti v obecné rovině, ale také tomu, jak se mezitextové navazování uplatňuje v mluvě mládeže a jak jej využít ve výuce češtiny.

Cílem diplomové práce je popsat, co je to intertextualita a jaké jsou její prostředky, zjistit, jak je realizována v mluvě současné středoškolské mládeže, a s využitím těchto poznatků navrhnout sadu příprav pro výuku českého jazyka a literatury na střední škole.

Pro teoretickou část jsou zásadní poznatky z knihy a studií od českého literárního teoretika Jiřího Homoláče, který se intertextualitou zabýval. Teoretická část je rozdělena do sedmi kapitol. Nejprve představujeme pojem intertextualita a autory, kteří se jí zabývali (Michal Michajlovič Bachtin, Julie Kristevova, Roland Barthes). V další kapitole jsou představeny jednotlivé typy transtextovosti, s nimiž operuje Michał Glowinski – architextovost, metatextovost a intertextovost. Následující kapitola je věnovaná aluzi, citaci a parafrázi, tedy vlastním projevům mezitextového navazování. Další část práce se zabývá intertextovostí v komunikaci obecně, následně pak v mluvě mládeže a nakonec intertextovostí ve vyučování českého jazyka. V posledním úseku teoretické části se věnujeme typologii pretextů, které jsou při mezitextovém navazování používány.

Druhá část práce zpracovává dotazníkové šetření s názvem Mezitextové navazování u žáků středních škol. Původně byla domluvena spolupráce s jiným gymnáziem ve Středočeském kraji, které se nakonec na výzkumu podílet nechtělo. Žákům jednoho gymnázia v Libereckém kraji byl v elektronické podobě zaslán dotazník, který obsahoval jedenáct otázek týkajících se intertextovosti a jejího využití v komunikaci. Získaná data vyhodnocujeme a některé informace vyplývající z dotazníkového šetření jsou zapracovány do čtyř příprav na hodiny českého jazyka a literatury. Plánované hodiny se bohužel nepodařilo realizovat v praxi, neboť škola, která nám původně přislíbila spolupráci, na poslední chvíli odřekla; chybí tak jejich reflexe.

1 Intertextovost

Při zkoumání mezitextových vztahů se badatelé primárně zaměřovali na umělecké texty. Výrazové prostředky intertextovosti se však běžně uplatňují i v mimouměleckých oblastech komunikace.

Mezitextový vztah či také intertextualita se v literárních dílech objevuje více, než se může na první pohled zřejmé. Jedná o schopnost textu navazovat vztahy s jinými texty, bez ohledu na to, zda to autor činí vědomě nebo nevědomě. Konkrétním příkladem jsou třeba citace a parafráze z jiných zdrojů. Ve vztahu k jiným dílům se jedná třeba o recenzi, kritiku, parodii, nebo i odkaz s domněnkou, že se jedná o všeobecnou znalosti. Je důležité znát, co jsou to mezitextové vztahy, proto je potřeba odlišovat primární a sekundární text, tedy to, co skutečně píšeme my, a vše, co do našeho díla vstupuje z externích zdrojů či jej určitým způsobem doplňuje.

Předpona *inter-* značí cosi "mezi". Pojem intertextovost tedy označuje základní přítomnost jednoho textu ve druhém. V knihách, které čteme, se objevují často citace, parafráze či úryvky jiných děl. Setkáváme se s tím především v odborné literatuře, ale celkem běžně můžeme na intertextovost narazit i v běžné beletrii. Sám hrdina může třeba předčítat úryvky z jiné knihy, zmiňovat konkrétní značku, film nebo i malířské dílo, což dílu přidává na autentičnosti.

*„Mezitextové navazování je pouze střešní pojem pro celou řadu různých mezitextových vztahů, jimž je společné, že jde o vztah k textům předchozím, který se podílí, resp. může podílet na významové výstavbě navazujícího textu“.*¹

Mezitextovost můžeme vnitřně rozčlenit, například lze rozlišovat navazování materiální, strukturální, případně materiálně-strukturální, kdy navazující text opakuje jednotlivé znaky pretextu (záminky, předstíraného důvodu), nebo oba postupy kombinuje. Dále navazování pozitivní (iluze, citát) nebo nulové, ve kterém je znak nepřítomný.²

¹ HOMOLÁČ, Jiří. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Karolinum, 1996. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 80-7184-201-X. s. 46.

² HOMOLÁČ, Jiří. *Transtextovost a její typy (1. část)*. Časopis Slovo a slovesnost, č. 55, 1994.

Pro uvedení do problematiky intertextuality se nejdříve musíme zaměřit na teoretický rámec jejího vývoje, který vzniká zhruba v 60. letech 20. století, kdy se intertextualita objevuje zejména v literární vědě. Teorie intertextuality však nemá pouze jedno východisko, ale opírá se o větší množství názorů od různých autorů – Bachtina, Kristevové, Barthesa a dalších.

„Intertextovost označuje vztah textu k textu. Literatura přitom není myšlena jako kontinuílní řada po sobě následujících děl, nýbrž jako univerzum textů, jako síť, v níž se texty k sobě vztahují, že se (každý) text jeví jako tkanivo“ či *„mozaika citátů“*.³ V praxi bychom to mohli vnímat následovně. V textu, ať už se jedná o psanou či mluvenou podobu, se nachází určitý odkaz, který byl už v minulosti součástí jiného textu. Tato část textu je již v tom novém ukryta, aby nebyla na první pohled tolik zřejmá.

1.1 Michail Michajlovič Bachtin

Pro rozvoj zkoumání intertextovosti měla velmi zásadní význam Bachtinova koncepce dialogičnosti, zejména pak pojem dvojhlasé slovo. Tento pojem chápeme tak, že je zacíleno dvojím směrem – k samotnému předmětu řeči (jako běžné slovo), ale i k druhému slovu (k řeči cizí). Sám Bachtin pak rozlišuje tři typy dvojhlasého slova⁴: **1. dvojhlasé slovo jednosměrné** (lze nalézt ve stylizaci a tam, kde autorův záměr využívá cizí slovo v intencích tohoto slova); **2. různosměrné dvojhlasé slovo** (především v parodii, autor dává slovu významové zacílení, které je protikladné); **3. aktivní typ (dopadnuvší cizí slovo)** (ve skryté vnitřní polemice, skrytém dialogu; cizí slovo není pouze reprodukcí, ale působí na autorovo slovo).⁵ Bachtinova koncepce je tak velmi inspirativní pro další autory a jejich bádání.

³ SCHAHADAT, Shamma. *Intertextovost: čtení - text - intertext*. In: Úvod. do literární vědy. Eds. Pechlivanos, Miltos et. al. Praha: Herrmann a synové, 1999. ISBN 80-238-5329-5. s. 357.

⁴ Toto rozlišení se objevuje v jeho práci *Dostojevskij umělec* (1971).

⁵ HOMOLÁČ, Jiří. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Karolinum, 1996. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 80-7184-201-X. s. 9–10.

1.2 Julia Kristevová

J. Kristevová považuje intertextovost za vlastnost každého textu. Podle ní je: „*každý text je vystavěn z mozaiky citátů, pohlcuje a přetváří jiný text*“ (1983, s. 396) a zavedení nového termínu vysvětluje takto: „*místo pojmu intersubjektovost se nabízí pojem intertextovost*“.⁶

Jiří Homoláč uvádí, že termín intertextovost použila Julia Kristevová poprvé ve své studii o M. M. Bachtinovi⁷. Aktivně se pak svými pracemi podílela na diskuzi ve Francii, která probíhala od 60. let 20. století. Intertextovost zde patřila k velmi diskutovaným tématům, ale podstatou příspěvků Kristevové bylo zpochybnit autonomnost a jednotu textu, ale také autonomnost a jednotu (autorského a čtenářského) subjektu. Kristevová totiž nepovažuje text za „*uzavřený a soběstačný celek*“.⁸

1.3 Roland Barthes

Pro R. Barthesa je vlastně každý text intertextem. Intertextovost se může projevat na různých rovinách a různé míře poznatelnosti v textu. Sám se snad ale více než Kristevová pokouší o eliminaci subjektu autora. Barthes si pohrává s pojmy „*perverzního*“ čtenáře a „*smrti autora*“. „*Perverzní*“ čtenář ví, že události v textu nejsou zcela reálné, ale i přesto jim věří. Subjekt autora je podle něj „*rozštěpený*“ a nehotový.⁹

Zabývá se také jazykem. Podle jeho úvah nemá žádný jazyk převahu nad ostatními, jazyky tak cirkulují a v textu se „*střetávají spíš různé kódy než texty*“.¹⁰

⁶ HOMOLÁČ, Jiří. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Karolinum, 1996. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 80-7184-201-X. s. 10-11.

⁷ KRISTEVA, J.: *Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman. Critique*, 33, 1967, s. 438–465; pol. překl.: Slowo, dialog i powieść. In: E. Czaplejewicz – E. Kasperski (ed.), *Bachtin. Dialog. Język. Literatura*. Warszawa 1983, s. 394–418.

⁸ HOMOLÁČ, Jiří. *Transtextovost a její typy (1. část)*. Časopis Slovo a slovesnost. č. 55, 1994.

⁹ HOMOLÁČ, Jiří. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Karolinum, 1996. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 80-7184-201-X. s. 11 – 12.

¹⁰ Tamtéž, s. 11-12.

2 Transtextovost a její tři typy (Michał Glowinski)

Jiří Homoláč ve své knize ¹¹ uvádí tři typy transtextovosti (tedy všech vztahů mezi texty) podle Glowínského. Je to **architextovost**, **metatextovost** a **intertextovost**.

Podle Glowínského je třeba se nejdříve zaměřit na první dva typy transtextovosti - architextovost a metatextovost, u těch zkoumá, jak se k sobě mají navzájem a jaký mají vztah k intertextovosti.

2.1 Architextovost

Podstatou tohoto typu transtextovosti je to, že „*text vždy odkazuje k obecným pravidlům, podle nichž byl vytvořen, což je někdy signalizováno paratextově (román, selanka, esej), jindy nikoli.(...) Na jiném místě se pak říká, že architextovost je vlastnost každého literárního díla, neboť odkaz k pravidlům je podmínkou jeho srozumitelnosti.*“¹²

Uvádí se, že pokud je architextovost vlastností každého textu a text odkazuje zároveň k obecným pravidlům, platí, „*že sloveso odkazovat, ekvivalent polského odsylac, neznamená aktivní odkazování k těmto pravidlům.*“¹³ Rozumíme tomu tedy ve výsledku, tak, že „*text může být produkován a recipován jen díky existenci jiných obecných pravidel a díky tomu, že autor a čtenář tato pravidla alespoň částečně sdílejí*“.¹⁴

O architextovosti lze tedy říci, že jde o případ, kdy pojmenováváme vztah jednoho textu k souboru jiných textů. Představit si to můžeme například při posuzování vztahu česky psaného textu ke všem ostatním textům, když zařazujeme dílo k žánru nebo do literárního kánonu, hledáme obecný sjednocující prvek, například motiv, a tím vznikají obecné společné parametry.

¹¹ HOMOLÁČ, Jiří. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Karolinum, 1996. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 80-7184-201-X.

¹² Tamtéž, s. 41.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

Architextovost však není text v obvyklém slova smyslu, není totiž vyjádřením znakového systému, ale je vlastně systémem samým. Pro architextovost, z hlediska vztahů mezi texty, není podstatné, že texty odkazují k obecným pravidlům, ale především jsou podstatné kódy, které s jinými texty sdílejí.¹⁵

„Architextové vztahy spojují všechny texty jednoho autora, jednoho období, ale i jednoho žánru, všechny texty navazující na jeden text, texty, které mají společný určitý motiv atd.“¹⁶

Podstatu jevu/architextovosti můžeme demonstrovat na Hrubínově básni *Živote, postůj*, v níž autor navazuje na svoji starší báseň – *Srpnové poledne*. Jde totiž o texty téhož autora, tedy texty spojené architextovými vztahy.¹⁷

Důležitá je také zmínka o čtenářské reflexi architextovosti. K jejímu pochopení nám dopomůžou Halasovy verše *Parníky loví pelikán/rozdírá hrud' si do krve*, které jsou psané v Paříži. Autorovi se totiž při čtení vybaví Šimův obraz s parníky na Seině. *„Na skutečnosti, že dva suchozemce, Halase a Šimu, zaujal právě tento výjev, není jistě nic neobvyklého, a uvažovat o navazování je proto zbytečné.“¹⁸* Podobné asociace jsou ale pro čtenáře důležité.

Vztah mezi architextovostí a mezitextovým navazováním je níže znázorněn na Hrubínově básni *Tvář bez podob* (text T), který je spojen architextovými vztahy například se všemi Hrubínovými texty (1. osa), se všemi máchovskými básněmi (2. osa) a se všemi texty s motivem poutníka (3. osa).¹⁹ Ostatní texty ležící kdekoli na těchto třech osách spojuje text T architextový vztah. Na texty ležící nalevo od textu T mohou spojit i vztahy jiné, kdežto k textům ležícím napravo navazovat texty nemůžou (resp. jeho autor). Čtenář se však může rozhodnout sám, zda časovou posloupnost bude respektovat, či nikoli.²⁰

¹⁵ HOMOLÁČ, Jiří. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Karolinum, 1996. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 80-7184-201-X. s. 42.

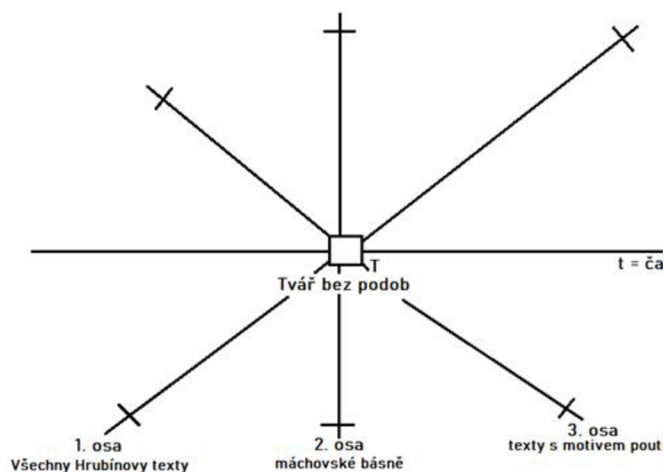
¹⁶ Tamtéž, s. 42 – 43.

¹⁷ Tamtéž, s. 43.

¹⁸ Tamtéž, s. 45.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž, s. 45 - 46.

Obrázek 1 - Vztah mezi architextovostí a mezitextovým navazováním

2.2 Metatextovost

„Metatextovostí rozumíme ty případy navazování, kdy je pretext (jeho jistá část, jistý konstrukční princip) v navazujícím textu explicitně tematizován.“²² Doménou metatextů je literární kritika nebo literární historie, kdy přítomnost v textu vybízí k srovnání jazyka vědy – kritiky s jazykem literatury. Metatextovost označuje znakové jevy, jejichž denotátem není vnější skutečnost, nýbrž znakový jev sám, tedy jev, který je vůči němu stejnorodý.

Mnohdy se metatextovost objevuje spolu s intertextovostí, doprovází ji, např.: „v tvých verších často stýskalo si dítě“.²³ Například u parodie se může objevit metatextovost v intertextovém vztahu implicitně, jako příklad můžeme uvést knihu od Michala Viewegha *Nápady laskavého čtenáře* či Karla Hynka a jeho *Babičku po pitvě*.

Metatextová vyjádření mohou reflektovat jazykovou nebo tematickou výstavbu textu, především to jsou vztahy mezi jeho složkami a vztahy k dalším textům, stylu nebo žánrové příslušnosti. Charakteristickým místem výskytu metatextových pasáží je počáteční a koncová fáze textu, ve kterých se vyznačují a uvádějí hranice a poté se shrnují informace o jeho obsahu. Často se počítá i s implicitně metatextovými prvky, jež poukazují na rysy daného textu a na jeho „vztaženost k textové sféře. Při důsledném

²¹ HOMOLÁČ, Jiří. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Karolinum, 1996. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 80-7184-201-X. s. 46.

²² Tamtéž, s. 47.

²³ Tamtéž.

*pojímání je pak ovšem každý text jako celek implicitně metatextový, neboť už svou existencí manifestuje svou výstavbu“.*²⁴

V umělecké literatuře se metatextové vyjádření uplatňuje jako prostředek sebereflexivity, odráží úroveň schopnosti a dovednosti porozumět sobě samému, kdy v tomto případě upozorňuje na zapojenost textů a jejich ukotenost v tradici. Metatextovost v umělecké literatuře se objevuje v próze 18. století, setkáváme se s ní například u Denise Diderota nebo Laurence Sterna, dále je pak charakteristická pro myšlenkový směr, který řadíme do konce 20. století – postmodernismus.²⁵

Metatextové pasáže se vyskytují také například v prózách Jiřího Kratochvila, konkrétně v díle Avion z r. 1995: „*A vzhled takového kovrahu (anebo chcete-li: jeho flastrovatost) jsem se vám pokusil názorně zobrazit rozložením závorek v předešlém odstavci (ale není to přesné, jen hodně přibližné).*“²⁶

Popovič souhrnně označoval všechny texty, které nějakým způsobem navazovaly na texty jiné, v tomto případě však převládl termín posttext („*V teorii intertextovosti text, na nějž se navazuje (pretext, pr.), a text navazující (posttext, po.)*“).²⁷

2.1.1 Metatext

Za metatext označujeme jakýkoliv druh text, jenž je odvozený od textu jiného, někdy ho také nazýváme jako pretext. Metatexty můžeme rozlišovat **dle povahy prvotních textů**:

1. které se vztahují k vlastnímu textu, případně k jeho části, například odborné články, obsahy apod.
2. které se vztahují k jinému textu/textům, případně jejich části, jsou to například citace, receze, hypertexty

²⁴ MAREŠ, Petr. *METATEXT*. [online]. 2017 [cit. 2022-03-30]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/METATEXT>

²⁵ Tamtéž.

²⁶ KRATOCHVIL, Jiří. *Avion* [online]. 2019 [cit. 2022-03-30]. ISBN 978-80-274-0089-8. s. 147. Dostupné z: <https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/47/98/70/avion.pdf>

²⁷ MAREŠ, Petr. *PRETEXT A POSTTEXT*. [online]. 2017 [cit. 2022-03-30]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PRETEXT%20A%20POSTTEXT>

3. které se vztahují k textu v obecné rovině, například odborný článek, různá pojednání o textu, gramatiky apod.

Metatext také plní určité **funkce**, můžeme ho tedy ještě rozdělit na:

1. informativní, kde se jedná například o citace, či různé rejstříky a seznamy
2. hodnotící, například recenze, pamflet či apologie
3. překladový

2.3 Intertextovost

Bachtin vymezuje dialogičnost v opozici k monologičnosti, dialog textů chápe jako dialog autorů, Kristevová pak považuje intertextovost za vlastnost každého textu: „*každý text je vystavěn z mozaiky citátů, pohlcuje a přetváří jiný text a zavedení nového termínu motivuje takto: místo pojmu intersubjektovost se nabízí pojem intertextovost*“.²⁸

Podle Kristevové není text uzavřený a soběstačný celek. Intertextovost je podle ní v prostoru daného textu, protíná se a navzájem neutralizuje několik promluv, které jsou převzaté z jiných textů. Naopak pro R. Barthesa je každý text intertext. O subjektu pak říká, že je „*rozštěpený, neustále odkládaný a nehotový*“.²⁹

„*Chápání intertextovosti jako vlastnosti textu je pro Kristevovou, Barthesa a Derrida především prostředkem pro zpochybnění autonomnosti a jednoty jak textu, tak i subjektu autora, resp. čtenáře. Toto pojetí je pak možné akceptovat, odmítnout, nebo se s ním ztotožnit jen částečně, ale nelze je obejít.*“³⁰

Intertextovost také charakterizují H. Bloom a M. Riffaterre. V Bloomově teorii jsou intertextové vztahy vykládány jako interpersonální. Riffaterre neoprávněně zobecňuje jednotu textu a jeho významu. To je podle něj dáno tím, že „*celý text narůstá, expanduje z jediné matrice. Proces expanze je determinován řadou skrytých modelů, paragramů nebo hypogramů, které nejsou ničím jiným než již existujícími text.*“³¹ Jeho tvrzení

²⁸ HOMOLÁČ, Jiří. *Transtextovost a její typy (1. část)*. Časopis Slovo a slovesnost, č. 55, 1994.

²⁹ Tamtéž.

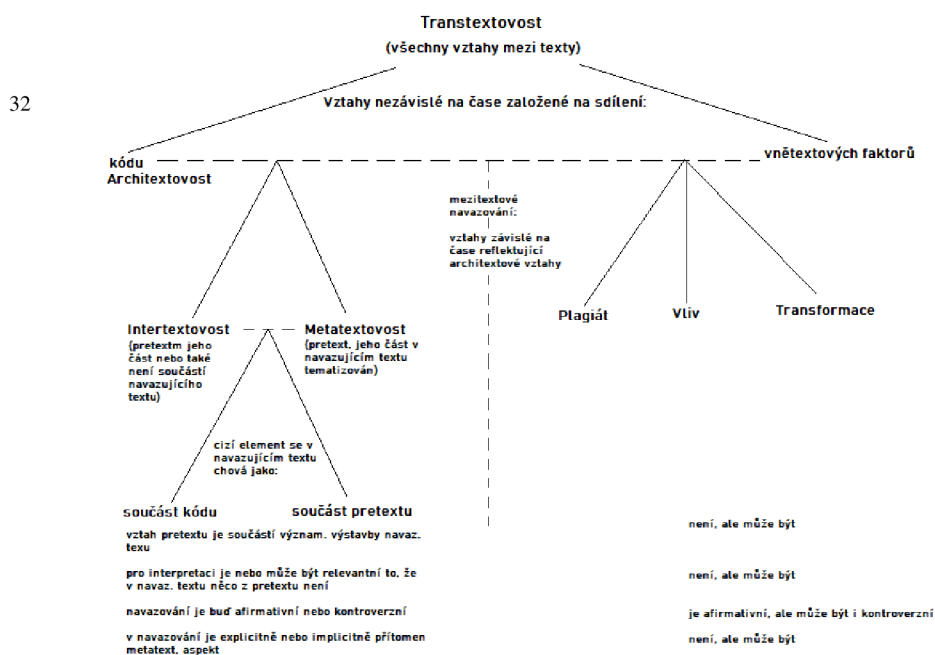
³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

je takové, že text si během interpretace udržuje nad čtenářem jakoukoli kontrolu, jelikož mu má být rozuměno jediným způsobem, a to jako systému vzájemně propojených znaků, které jsou všechny variantami jediné matrice.

Intertextovost je tedy základní přítomnost jednoho textu ve druhém. Příkladem toho jsou citace v knihách, parafráze nebo převzaté úryvky z jiných děl. Ve výsledku jde tedy o propojení více děl do jednoho. Především se tím vyznačuje odborná literatura, ale na intertextovost můžeme narazit i v běžné beletrii, kdy hrdina předčítá úryvky z jiné knihy, případně se může zmínit o nějakém díle. Propojuje se tak dílo s externím světem. Při tvůrčím psaní tento jev přidává na autentičnosti.

Celý tento proces je vysvětlen na schématu Jiřího Homoláče z publikace *Intertextovost a utváření smyslu v textu*, kde jsou znázorněny vztahy mezi texty.

Obrázek 2 - Vztahy mezi texty

Podle Příruční mluvnice češtiny se intertextové vztahy mohou podobat také odkazům, které tak text doplňují po obsahové stránce a dopomáhají tak k určení funkce textu. Intertextualita tak není pouhou vlastností textu vázanou na konkrétní situaci, ale mohou se v ní odrážet i všeobecné znalosti a hodnoty určitého jazykového společenství. Určité

³² HOMOLÁČ, Jiří. *Transtextovost a její typy (1. část)*. Časopis Slovo a slovesnost, č. 55, 1994.

texty mohou vznikat také jako reakce na texty jiné, zde můžeme uvést za příklad třeba recenzi či odpověď na dopis.³³

Intertextové vztahy se tak realizují třeba odkazem na mluvčího, citací, narážkou či parafrází textu jiného. Autor užívá příslušných jazykových prostředků, ale záleží na typech a funkcích textů, zda se jedná o běžný rozhovor (... *No ta, jak jsem ti říkal. Už víš?!...*) nebo třeba obchodní dopis (...*děkuji Vám za Vaši objednávku z 28. října 1994...*).³⁴

³³ GREPL, Miroslav. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4. s. 657.

³⁴ Tamtéž.

3 Aluze, citace a parafráze

3.1 Aluze

Mnohé z komunikačních jevů, jak je známo, lze dobře sledovat na uměleckých slovesných textech. Tento druh textu bude základem pro zkoumání jednoho z typů mezitextového navazování, a tím bude **aluze**.

Poprvé se vymezení aluze objevilo v Górského studii o literární aluzi z roku 1961. Autor v ní odděluje od sebe dva typy aluzí – literární a neliterární. Literární definuje jako „*typ uměleckého prostředku, který se vytváří mezi vlastní tvorbou autora a jeho sepětím s literární tradicí*“.³⁵

Přínosem pro poznání aluze je práce Živy Ben-Poratové, která rozlišuje několik fází recepce literární aluze, těmi jsou: poznání příznaku, identifikace příznakového elementu jako součásti určitého daného systému, identifikace tohoto systému, působení dalších elementů v rámci tohoto systému a zvýznamnění příznaku.³⁶

Slovenský autor Tibor Žilka pak vymezuje aluzi jako „*nadväzovanie časti textu, prípadne celého textu na iný text (pretext) alebo na istú spoločenskú realitu*“.³⁷ Pokud budeme textu rozumět jako souboru textů jednoho autora, lze toto vymezení v obecném smyslu přijmout. Avšak ztotožňování mezitextového navazování s jakýmkoliv nepřímým navazováním na realitu povede k nediferencovatelnému chápání pojmu.

Dle Žilky můžeme rozdělit aluzi na jazykově-stylistickou a tematickou. U tohoto rozdělení musíme brát však v potaz skutečnost, že užití tematické aluze je provázeno navazováním na jazykově-stylistické rovině.

Pokud budeme vycházet z předpokladu, že aluze je výrazovým prostředkem, povede tím pádem k „*dalšímu poznání podstaty a fungování aluze především analýza recepce*

³⁵ HOMOLÁČ, Jiří. *Aluze ve slovesných textech uměleckých (Úvaha pojmoslovná)*. Časopis slovo a slovesnost, č. 4, 1989. [cit. 25-05-2022] Dostupné také z: [Slovo a slovesnost – Aluze v slovesných textech uměleckých \(Úvaha pojmoslovná\) \(cas.cz\)](#)

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž.

tohoto významového prostředku. Recepce aluze je složitě zvrstvený komunikační proces skládající se ze dvou základních fází - identifikace aluzivního segmentu (segmentu přeneseného z pretextu do navazujícího textu v rámci aluze), tj. odhalení přítomnosti tohoto segmentu v navazujícím textu, popř. jeho přiřazení ke konkrétnímu pretextu; interpretace aluzivního segmentu, tj. odhalení jeho smyslu, konstituujícího se na základě interakce pretextu — navazujícího textu a jeho podílu na smyslu celku.³⁸

Všechny aluzivní segmenty nemají z hlediska receptora vždy stejnou funkci. Tento výčet pochází také ze studie od Jiřího Homoláče³⁹:

- a) **Signály aluze** – jsou spjaté především s identifikací aluze. Mobilizují pozornost receptora a upozorňují ho svou přítomností v navazujícím textu na možnost dalšího aluzivního navazování. Usnadňují identifikaci dalších aluzí na pretext, ze kterého pocházejí a ke kterému se vztahují – př. Noc s Verlainem (Hrubín), receptor je zde několikrát upozorňován na verlainovský původ motivu bělostného měsíce. Signály aluze lze dále rozdělit na následující druhy:
 - a. **Grafické odlišení** – k signálům aluze patří například barevné odlišení, jiný druh písma apod.
 - b. **Vlastní jména** – mají často určitou hodnotu interpretační a užívají se jako synonyma určitých vlastností (např. Otesánek), dále symbolizují osud (např. Robinson). Jejich identifikační hodnota převažuje. V textu jsou většinou nápadná a graficky odlišená (kurzívou, velkými písmeny). Vyskytují se nejvíce v iniciálních částech nebo ve vlastním textu a bývají to většinou jména subjektů pretextu (*Alkyoné*, Hrubín), jména autora pretextu (*Daidalos*, Hrubín), jiná vlastní jména (*Jiskřička vína. Bohumilu Novákovi*, Hrubín).

³⁸ HOMOLÁČ, Jiří. *Aluze ve slovesných textech uměleckých (Úvaha pojmoslovná)*. Časopis slovo a slovesnost, č. 4, 1989. [cit. 25-05-2022] Dostupné také z: [Slovo a slovesnost – Aluze v slovesných textech uměleckých \(Úvaha pojmoslovná\) \(cas.cz\)](#)

³⁹ Tamtéž.

- c. **Jazykově, popř. stylově nesourodý text** – náhlý přechod do jiné stylové roviny nebo do jiného jazyka. Vzniká tím nesourodost aluzivního navazování, receptora totiž upozorňuje na svoji možnou cizost.
 - d. **Uvozovací výrazy** – funkce je obdobná funkci verb dicendi u citátu. Dále lze k uvozovacím výrazům přiřadit oslovení.
 - e. **Data – údaje** – nejsou příliš obvyklým signálem, jedná se např. o údaj narození či úmrtí autora.
 - f. **Moto** – slouží především k identifikaci autora, popřípadě konkrétního pretextu, upozorňuje receptora na další možná navazování na pretext.
 - g. **Neobvyklá žánrová forma** – u tohoto signálu je charakteristická zvuková podoba básně, syntaktická konstrukce apod. Tento druh signálu umožňuje uvést v tematické souvislosti navazující text a všechny texty psané v téže formě.
 - h. **Citát** – může a nemusí být od okolního textu graficky odlišený, svou přítomností upozorňuje na další možná navazování pretextu.
- b) **Vlastní prostředky aluze** – jsou spjaté především s interpretací aluze. Jsou nositeli aluzivního navazování. Teprve jejich přítomností v navazujícím textu je aluzivní navazování naplněno. Rozlišujeme zde tři základní typy – signalizovanou nenaplněnou (k naplnění dojde tehdy, když je receptor donucen při interpretaci aluzivního segmentu konfrontovat navazující text s pretextem a pokusí se tak odhalit všechny vazby mezi oběma texty, př. báseň *Vino chvály s podtitulem Památce F. X. Šaldy, Hrubín*); nesignalizovanou naplněnou (aluzivní navazování je realizováno, aniž by předtím bylo signalizováno, klade na receptora vyšší nároky, než je tomu u aluze signalizované, př. pohádka o Popelce: *přebírá ve smu hvězdy jako hrách*, Hrubín); signalizovanou naplněnou (aluzivní navazování je doprovázeno různými typy signálů aluze, není však rozhodující, zda jsou signály v textu umístěny před vlastním prostředkem nebo za ním. Častým motivem je také kumulování signálů aluze, př. *Jobova noc: Josefe Horo .../Proud hvězd a času/omílá tvůj stroj*, Hrubín). Vlastní prostředky aluze jsou nositeli

aluzivního navazování, jejichž základním znakem je naplněnost. Interpretace zde vyžaduje konfrontaci navazujícího textu s pretextem. Na rozdíl od signálů aluze nejsou vlastní prostředky v navazujícího vždy zřejmé.⁴⁰ Níže je uvedeno několik druhů:

- a. **Žánrová forma** – s jistotou může být interpretována pouze tehdy, je-li provázená dalšími signály nebo vlastními prostředky.
- b. **Převzetí fabule pretextu** – př. paralela jedné větve fabule Hrubínovy Proměny a fabule Ovidiova zpracování mýtu o Ikarovi.
- c. **Motiv** – rozlišuje se motivické navazování afirmativní (rozvíjení máchovského motivu země v básni Nová země, která je podpořená zvukovou podobou textu) a kontroverzní (polemické využití vlastního hvězdného motivu v básni Pro přítelkyni Luny).

Funkcí aluze je v receptorovi vyvolat potřebu konfrontovat navazující text s textem, z něhož byl daný segment do navazujícího textu přenesen. „Z hlediska recepce aluze spočívá tedy její interpretace nikoli v pouhém určení přítomnosti aluzivního segmentu v navazujícím textu, ale i v interpretaci všech vazeb mezi pretextem a navazujícím textem, které byly použitím jistého segmentu pretextu v navazujícím textu vytvořeny.“⁴¹ Úspěšná recepce aluze je tedy, pokud máme dostatečnou znalost navazujícího, jelikož jen tehdy je receptor schopen aluzi identifikovat a interpretovat, dále nepřesycenost navazujícího textu aluzemi – v opačném případě by se nahromadily jakékoliv výrazové prostředky, což by vedlo ke ztrátě orientace v textu a k narušení vztahu daného textu k realitě.

3.2 Citace

Citací rozumíme přímo přejatou informaci z jiného zdroje. V českém prostředí se cituje podle normy ISO 690. Jestli-že ale citaci řádné neocitujeme, z jakého zdroje pochází, pak se jedná o plagiát. Citace mohou být v textu označeny třeba použitím slovesa „cituji“

⁴⁰ HOMOLÁČ, Jiří. *Aluze ve slovesných textech uměleckých (Úvaha pojmoslovná)*. Časopis slovo a slovesnost, č. 4, 1989. [cit. 25-05-2022] Dostupné také z: [Slovo a slovesnost – Aluze v slovesných textech uměleckých \(Úvaha pojmoslovná\) \(cas.cz\)](#)

⁴¹ Tamtéž.

nebo uvedením zdroje, ze kterého citujeme) nebo implicitně (horními a spodními uvozovkami, kurzívou apod.)

Pokud v textu použijeme různé citace, pak text získává povahu polyfonní tak, že se hlas autora mísí s hlasy různých citovaných pramenů. Dále pak i povahu dialogickou, že autor se s citacemi určitým způsobem vyrovnává a v textu se pak objevuje specifická dynamika. Nakonec i povahu intertextovou, protože se autor používá citace z nejrůznějších zdrojů a zahrnuje do toho i vlastní myšlenky.⁴²

3.3 Parafráze

Jedná se o formu nepřímé citace, při které se stejná informace či myšlenka vyjadřuje jiným způsobem. Tuto většinou cizí myšlenku či výrok přeformulujeme například vlastními slovy tak, abychom zanechali myšlenku původního textu a nijak ji nezkreslili. Na konec odstavce je pak potřeba vložit bibliografické citace zdroje, aby se nejednalo o plagiátorství.

3.4 Shrnutí 1. - 3. kapitoly

S intertextovostí se v každodenním životě setkáváme poměrně často. Pojem označuje schopnost textu navazovat vztahy různého typu s texty jinými. Michail Michajlovič Bachtin se svou teorií dialogičnosti otevřel pro zkoumání intertextovosti prostor. Dále se touto problematikou zabývali např. Julia Kristevová či Roland Barthes.

Michał Glowinski přichází se třemi typy transtextovosti, konkrétně se jedná o architextovost (vztah jednoho textu k souboru jiných textů), metatextovost (explicitně vyjádřený pretext v navazujícím textu) a intertextovost (základní přítomnost jednoho textu v druhém, jako příklad můžeme uvést citaci, parafrázi či aluzi).

⁴² HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a...* Praha: Trizonia, 1997. ISBN 80-85573-67-9. s. 35.

4 Intertextovost v komunikaci

V této kapitole se zaměřím na neoficiální komunikaci mládeže. Upozorním zde na některé obecnější problémy, které výzkum intertextuality doprovází v každodenních rozhovorech.

Jelikož se intertextualita zabývá mezitextovými vztahy, je při výzkumu těchto vztahů podstatné, „*jaký segment pretextu se do daného textu přenáší, do jakého sekvenčního a situačního kontextu je začleněn, jaké funkce v textu plní a jakou formu vztahu k pretextu má, např. citace, parafráze.*“⁴³

4.1 Intertextualita v sémioticky heterogenních komunikátech

Mimo jiné zahrnuje intertextualita také vztahy mezi sémioticky heterogenními komunikáty. Komunikátem je autentický mluvený rozhovor, který je tvořen prozodickými prostředky a dalšími sémiotickými systémy – gestikou, mimikou apod. Pro vyjádření interakčního významu jsou často rozhodující.

Mluvčí může do rozhovoru začlenit různé komunikáty, případně jejich sekvence obsahující další sémiotické systémy. Tento výčet pochází z publikace od Jiřího Zemana⁴⁴ a jedná se například o:

- a) **Paralingvální prostředky** – verbální složka napodobuje i původní prozódii.

Př.: Dva učni hovoří o fotbalovém zápase, jejichž tým těsně prohrál. Mluvčí A hovoří o absenci štěstí na jejich straně. Mluvčí B navazuje replikou na slovo štěstí a cituje verše A. Heyduka. V českém prostředí je tento segment populární díky filmu Škola základ života. Mluvčí B ve slově *muška* se snaží napodobit zvukovou formu ve filmu a první

⁴³ ZEMAN, Jiří. *Verbální a neverbální prostředky v komunikaci mládeže*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-334-5. s. 128.

⁴⁴ ZEMAN, Jiří. *Verbální a neverbální prostředky v komunikaci mládeže*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-334-5.

slabiku tak zdůraznil, jeho replika však nebyla doprovázena i mimikou filmové postavy.

A: ...*prostě chybělo nám štěstí*

B: *štěstí co JE štěstí MUŠka jenom zlatá*

b) **Neverbální prostředky** – doprovází verbální konstrukci.

Př. Dva šestnáctiletí studenti hovoří o jejich spolužačce. Mluvčí A konstatuje, že mluvčí B je do spolužačky zamilovaný. Mluvčí B však klopí oči, mluvčí A kontatování doplňuje výpovědí *sem se mně dívej, sem* a doprovází promluvu výraznou gestikou.

A: *nekeceš páliš za romčou seš zamilovaneš (..) sem se mně dívejš sem* (ukazovákem a prostředníčkem pravé ruky směřuje ke svým očím).

Tato gestika připomíná chování komisaře Cruchota (Louis de Funès).

c) **Sémioticky heterogenní komunikát** – mluvčí zařazuje do své repliky zpěv písně, někdy však jen omezený na opakování písňového sloganu. „*Jde o zpěv bez doprovodu reprodukované hudby, tj. když mluvčí sám tvoří hlasem tóny a spojuje je s melodií a textem.*“⁴⁵ Zpěv je odrazem citového rozpoložení příjemce, ve většině případeů se však nejedná o zpěv celé písně, ale pouze určité části, které si mluvčí zapamatoval (segmenty, které se ve struktuře písně často opakují a jsou nápadné).

Pro všechny tři příklady je společná existence určitého fixovaného sémioticky heterogenního komunikátu, jenž je reprodukován prostřednictvím mediální komunikační sítě, kdy se jeho segment stává populární v určité sociální skupině, právě například mezi mládeží.

⁴⁵ ZEMAN, Jiří. *Verbální a neverbální prostředky v komunikaci mládeže*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-334-5. s. 129

Příslušníci tuto část osamostatní a následně ji opět produkují mimo mediální komunikační síť, neboli ji začlení do jiné komunikační situace.

4.2 Klasifikace užívaných pretextů

Českou lingvistikou byla tomuto tématu věnována pozornost především v souvislosti s internetovou komunikací.⁴⁶ Jedná se nejčastěji o citace přísloví, frazémy, hesla, písňové slogany, hlášky apod.

Př.: Tři středoškoláci sedí ve vlaku a řeší školní problémy, mluvčí A má na stolečku bonbóny a jí je. Mluvčí B se zeptá, zda si může vzít, mluvčí A mu to dovolí. Další část je modifikací rozhovoru z Cimrmanovy pohádky Dlouhý, Široký a Krátkozraký. Mluvčí A v poslední replice však nenapodobuje prozódii z divadelního představení, ale vyslovuje ji znuřeným hlasem – nejde tedy o začlenění komunikátu, ale o pouhou citaci taxtu. „*Podstatné zde je to, že se citovaný rozhovor dostává do jiné komunikační situace: je tedy – terminologií textuality – změněna jeho situativnost.*“⁴⁷

B: *Můži si vzít*

A: *jó:: *

B: *tak já bych si s dovolením vza*Λ(..)

C: *já bych si s dovolením taky vza*Λ(..)

B: *tak já bych si s dovolením vza*Λ(..)

C: *já bych si s dovolením taky vza*Λ(..)

A: *tato pasáž není textově příliš náročná* \jde v ní především o to \aby se herci dobře najedli

Př.: Student potká na chodbě ve vlaku známou dívku a zve ji, aby si s ním sedla do kupé. Spojení *Pojď, dáme řeč* je písňovým sloganem z písně, zde je však obtížné určit, zda je replika citací tohoto sloganu či pouhým frazémem mládeže.

... *hele pod* \sednem si a dáme řeč

⁴⁶ ZEMAN, Jiří. *Verbální a neverbální prostředky v komunikaci mládeže*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-334-5. s. 130.

⁴⁷ Tamtéž, s. 131.

Citaci s jistotou můžeme určit u textových segmentů, které jsou obecně známé nebo jsou součástí aktuálního českého kulturního kontextu.

Př.: Středoškolák A žádá spolužáka B, aby mu dal opsat domácí úkol. Mluvčí B však na úkol zapomněl, a tak ho sám nemá. Mluvčí A reaguje modifikací textového segmentu z českého filmu Marečku, podejte mi pero.

A: *dej mně vopsat ten úkol z mechaniky*

B: *z mechaniky? jéžiš! já na něj zapomněl*

A: *nepotěšils mě! ani já tě nepotěším!*

Jednoznačnější pro určení zdroje jsou případy, kdy je mluvčí sám identifikuje.

Př.: Budoucí maturanti komentují sobotní diskotéku a chování jejich spolužáka Františka. Mluvčí B v této situaci uvede citát a zároveň i jeho zdroj. Takových případů je v rozhovoru ovšem velice málo. A i když mluvčí určí explicitně zdroj pretextu, ne vždy je správný.

A: *fero! ten zas v sobotu vyváděl! (..) vožral si hubu! všechno poblil! pak se válel ve škarpe!*

B: *jak říká gorke! člověk! to zní hrdě!*⁴⁸

4.3 Funkce citací

V rozhovorech mají citace různé funkce. Nejčastější jsou však tyto tři:

- a) **Zvýšení intelektuální úrovně rozhovoru** – mluvčí zvyšuje citacemi svou presiž a pretentuje se jako sečtělý člověk. „*Kulturní rozhled a „vzdělanost“ mluvčích v sledované komunikační situaci nejsou hodnoceny vždy kladně.*“⁴⁹ Komunikanti je mnohdy vnímají tak, že se mluvčí povyšuje a dává najevo svou vzdělanost, která však nemá v situačním kontextu praktické využití.

⁴⁸ ZEMAN, Jiří. *Verbální a neverbální prostředky v komunikaci mládeže*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-334-5. s. 131-132.

⁴⁹ Tamtéž, s. 133.

- b) **Humor** – tento druh citace je v komunikační situaci velmi ceněný. Cílem bývá vyvolání smíchu u komunikačního partnera.

- c) **Výstavba rozhovoru** – citáty se mohou mnohdy podílet na zavádění a opouštění tématu, tematizaci situativního jevu apod.

Př.: Středoškolačka kritizuje svého přítele za jeho chování na diskotéce. Kvůli tomu mezi nimi došlo k hádce. Chlapec (A) ukončí svou repliku slovem *votrávíš*, ve významu *zkazíš náladu*. Na základě tohoto slova dívka (B) zavede do rozhovoru citaci z Bratří Mrštíků. Chlapec A na to odpoví včetně scénické poznámky *dutě*. První replika je realizována rychle, další je však vyslovena pomalu bez výraznější emocionality.

A: ... *ty mě těma svejma kecama dycky pěkně votrávíš*

B: *maryšo\ tys ho votrávila*

A: *dutě votrávila*

5 Mluva mládeže

Pojmem mládež označujeme z vývojového hlediska skupinu jedinců v období mezi dětstvím a dospělostí, takové období nazýváme též jako adolescenci. Jedná se o složité období dospívání, které se projevuje nejen tělesnými změnami, ale také ve způsobu komunikace s okolním světem. Během dospívání se tak jedinci setkávají s nejrůznějšími vlivy, které mají pozitivní či negativní dopad na jejich psychiku, formuje se jejich osobnost a postupně se připravují na dospělost a různé sociální role.

Pedagogický slovník definuje mládež jako „*sociální skupinu tvořenou lidmi ve věku přibližně od 15 do 25 let, kteří již ve společnosti neplní roli dětí, avšak společnost jim ještě nepřiznává role dospělých. Má charakteristický způsob chování a myšlení, jiný systém vzorů, norem a hodnot. Každá generace mládeže reprodukuje některé kulturní hodnoty dané společnosti, jiné odmítá a tvoří jiné.*“⁵⁰

Každý jedinec je pak vybaven různou úrovní komunikační kompetence, kterou chápeme jako „*soubor jazykových znalostí a dovedností, umožňujících mluvčímu realizovat různé komunikační potřeby, a to přiměřeně k situaci, charakteristikám posluchačů aj.*“⁵¹

Všichni okolní svět vnímáme pomocí pojmů a symbolů, které si postupně osvojujeme během našeho vývoje. Právě díky používání znaků a symbolů spolu dokážeme komunikovat a předávat si informace mezi sebou. Konkrétně pak mluvíme o řeči, která je produktem lidské kultury, projevem myšlení a nejdůležitějším prostředkem mezilidské komunikace.

Myšlení mládeže je abstraktní se sklonem k extrémům a teoretizování. V komunikaci mládeže se objevují i mnohé nedostatky ve vyjadřování. Jejich myšlení je deduktivní, a to se pak prolíná v mluvené, ale samozřejmě i psané formě jazyka.⁵²

⁵⁰ PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8. s. 125.

⁵¹ Tamtéž, s. 105.

⁵² ČECHOVÁ, Marie. *Komunikační a slohová výchova*. Praha: ISV, 1998. ISBN 80-85866-32-3. s. 50-51.

Mluvu mládeže také charakterizuje snaha o originalitu ve vyjadřování, zejména se jedná o různé slangové výrazy používané v běžné mluvě mezi vrstevníky. Takové vyjadřování se neobjevuje nahodile. Také se objevují pokusy o autorskou tvorbu (tvorba básní, povídek apod.).⁵³

Vyjadřování je velmi nápadné, provokující a mnohdy až expresivní. Kvůli odlišnému vztahu k životu v porovnání s dospělými bývají jejich názory radikálnější, jednají přímočařeji a temperamentněji než dospělí. Mluva je ironizující, objevují se v ní i nadávky či všeobecné záporné hodnocení čehokoli, nevyhýbají se ani výrazům vulgárním: *škeble, blbec, cvok, šašek počmáranej, debil, nádhero, krávo, hnusec* apod.⁵⁴ V současné době mladiství používají slova jako: *týpek, psycho, psychouš, magor, buzna, metrouš, svině* apod.

Ve vyjadřování mladistvých se projevuje i intenzivní prožívání citů, zejména v hodnocení různých situací a dějů: *žúžo; má nervy v kýblu; směje se, jako (k)dyž má babička průjem, jako (k)dyž hrbatej jezdí po roletě a brzdi rohlíkem* apod. Častá je snaha o odlišení se od ostatních, snaha vyniknout, být originální v projevech: např. *ten je vorvanej jak pastouška („špatně ostříhaný“)* atd. Zejména se tak děje v kolektivu vrstevníků, kde se na sebe snaží strhnout pozornost okolí hlavně prostřednictvím humoru (*nebreč, chleba bude; nerad, není ti šedesát; zavři kufr, kecá ti víko; ...*), ale i s využitím hravosti/jazykové tvořivosti (*jasan; čígro – čestné slovo podle štígro; nemít ani kouda – kousek podle čouda*) – také si můžeme všimnout určité jazykové deformace oproti původním výrazům.⁵⁵

Mluva mládeže se nevyznačuje pouze deformací výrazů či užíváním výrazů vulgárních, ale i užíváním výrazů knižních či spisovných. Na tom má svůj podíl všeobecné vzdělání a rozvoj čtení. Patří sem výrazy jako *zahořet touhou, potřást pravicí někomu, pravít, kýženě, neboť, pakliže, tudíž* atd.⁵⁶

⁵³ ČECHOVÁ, Marie. *Komunikační a slohová výchova*. Praha: ISV, 1998. ISBN 80-85866-32-3. s. 51.

⁵⁴ JIRSOVÁ, Anna, Hana PROUZOVÁ a Nad'a SVOZILOVÁ. *Poznámky k mluvě mládeže*. Naše řeč. 1964, 47(4), [cit. 25-05-2022] Dostupné také z: [Naše řeč – Poznámky k mluvě mládeže \(cas.cz\)](#) s. 193 - 199.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž.

Expresivní mluva se občas zachovává i v pozdějším věku, avšak ve velmi redukované podobě a zřejmě u těch jedinců, pro které je jazyk předmětem zájmu či pracovním nástrojem – spisovatelé, novináři, jazykovědci apod. Takové vyjadřování ale se mnohdy objevuje i u vysokoškoláků. U starších generací pak už takové vyjadřování není běžné, často se jim prvky mluvy mládeže nelíbí či nezamlouvají.⁵⁷

Mládež přejímá výrazy ze svého okolí i z nejrůznějších vrstev jazyka, které pak používá v promluvě vedle sebe, proto se tak můžeme v jedné promluvě setkat s výrazy knižními, vulgárními apod. Často tak i neutrální výrazy nabývají expresivních zabarvení. Hlavní zásobárnou jsou pak slangové výrazy, například slangové krácení slov: *úža*, *senza*, *neke*.⁵⁸

Mládež hojně přejímá výrazy i z cizích jazyků – hlavně z angličtiny. Jedná se o výrazy jako *bro* (zkráceně brother – bratr), *beef* – hádka či rozeprě, *prank* – vřípeček, *chick* – pohledná dívka; *chill* – pohoda či uvolnění se; *song* – písnička; *music* – hudba; *sorry* – promiň. Populární jsou i anglické výrazy používané při hraní PC her – *skipnout* (*skip* – přeskočit), *joinout* (*join* – přidat se), *missnout* (*miss* – promeškat) nebo *leavnout* (*leave* – odejít). Přejímá se ale i řada vulgárních výrazů – třeba populární je anglické slovo *bitch* (mrcha).

Časté jsou i zkratky typu BTW, OMG, LOL aj. Z těch nejsoučasnějších je pro mladistvé typické používání i zkratk jako: CG – „Congratulations!“ – *Gratuluj!*; ILY – „I Love You“ – *Miluju tě*; SRY – „Sorry“ – *Promiň*; KMS – „Kill Myself“ – *Asi se zabiju*.

Svá specifika má rovněž internetová komunikace, hlavně pak komunikace na sociálních sítích – Facebook, Instagram, TikTok a jiné. Při takové komunikaci dochází často ke zkratkovitému vyjadřování, nepoužívání diakritiky či nadužívání nespisovných výrazů.

⁵⁷ JIRSOVÁ, Anna, Hana PROUZOVÁ a Nad'a SVOZILOVÁ. *Poznámky k mluvě mládeže*. Naše řeč. 1964, 47(4), [cit. 25-05-2022] Dostupné také z: [Naše řeč – Poznámky k mluvě mládeže \(cas.cz\)](#) s. 193 - 199.

⁵⁸ Tamtéž.

5.1 Intertextovost v mluvě mládeže

Pokud chceme hovořit o intertextovosti v mluvě mládeže, nejvíce rozšířený je citát, popřípadě parafráze. Aluze se pak v jejich mluvě objevuje mnohem omezeněji, protože její identifikace je náročnější, a proto by neplnila svůj účel. Mluvčí zmíněné prvky pretextů v mluvě často modifikují či aktualizují, zkrátka je přizpůsobují komunikační situaci, ve které se právě nacházejí. Intertextové odkazy jsou pak často používány velmi nahodile, zejména při komunikaci s vrstevníky, mnohdy si ani sám mluvčí neuvědomí, že mezitextové navazování používá.⁵⁹

Pubescenti se v mluvě snaží o neotřelost, jazykovou hravost, originalitu, je také přítomno ironické zabarvení a novátorství. Řečové jednání pubescentů je protkané vzájemným špičkováním, zesměšňováním, shazováním druhých či sebe, nakonec i ironizováním.⁶⁰ Proto i použití intertextovosti plní v mluvě mládeže určité funkce. Jedná se o:

- a) **aktualizační funkci** – snaha o ozvláštnění vyjadřování či nadsázku; přejímají se a v přetvořené podobě používají obrazná pojmenování, přirovnání či rčení („*Komu se to nelíbí, ať mi klobouk políbí.*“)
- b) **automatizační funkci** – jedná se převážně o „konverzační prefabrikáty“, hotové obraty a formulace vhodné pro okomentování či zhodnocení něčeho či někoho, např. odpověď matce: „*Nejsem drzej, ale upřímnej.*“
- c) různé druhy **komunikační funkci** – formulované prostřednictvím intertextových odkazů, např. komunikační funkce výhrůžky („*Mámo, povídám ti, toho budeš litovat.*“), povzbuzení („*Vydrž, Prtka, vydrž!*“) či údivu („*Asi vítr, né?*“)
- d) **zábavní funkci** – „*Mě by jenom zajímalo, kde soudruzi udělali chybu?*“

⁵⁹ KOTENOVÁ, Michaela. Intertextovost v mluvě mládeže. In: *Ty, já a oni v jazyce a literatuře. 1. díl: část jazykovědná. Sborník z mezinárodní konference pořádané katedrou bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 2. - 4. září 2008.* Ústí nad Labem: UJEP, 2009, s. 167-172. ISBN 978-80-7414-131-7.

⁶⁰ Tamtéž.

- e) **funkci hodnotící** – užití mezitextového navazování může nést pozitivní i negativní konotace („*A to je jako fáááákt hustý.*“)
- f) **funkci diferenciacní a identifikační** – odkazování k filmům pro teenagery, texty pro mladé a jiné (např. Teorie velkého třesku, Squid game,...). Znalost určitých typů pretextů a odkazování k nim je často odlišují od výrazů používaných dospělými, které je často vnímáno jako neoriginální či bez fantazie.

„Kromě toho odkazy vztahující se k specifickým textům-zdrojům (...) posilují pocit sounáležitosti v určitém okruhu uživatelů jazyka a jejich výlučnost oproti ostatním, nezasvěceným, nepomáhají tedy identifikaci s danou sociální skupinou.“⁶¹

⁶¹ KOTENOVÁ, Michaela. Intertextovost v mluvě mládeže. In: *Ty, já a oni v jazyce a literatuře. 1. díl: část jazykovědná. Sborník z mezinárodní konference pořádané katedrou bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 2. - 4. září 2008.* Ústí nad Labem: UJEP, 2009, s. 167-172. ISBN 978-80-7414-131-7.

6 Intertextovost ve vyučování českého jazyka

Výuka českého jazyka na základní, ale i střední škole zahrnuje velké množství vzdělávacích obsahů. Pokud si je žák správně osvojí, podporujeme u něj rozvoj klíčových kompetenci, které jsou stanoveny v RVP pro všechny úrovně vzdělávání. V takové výuce však není často prostor pro nové objevy na poli mateřského jazyka či pro nové trendy v jazyce. Vzdělávání v oblasti jazyka by mělo být na střední škole klíčové, abychom u žáků prohloubili znalosti, zejména pak u žáků s hlubším zájmem o jazyk je potřebné, aby získali větší náhled na funkci mateřského jazyka.⁶²

K uplatnění mezipředmětových vztahů nám pomáhá jedna z novějších disciplín – kognitivní lingvistika. Ta zkoumá, jak člověk poznává a uvědomuje si svět kolem sebe, ale i svoji samotnou osobu. Ačkoli není zařazena do obsahu kurikula, může žákům dopomoci k lepším interpretačním schopnostem. Jedinec tak lépe pracuje s mezipředmětovými vztahy. *„Žák neuvažuje pouze o jednotlivých, izolovaných vlastnostech textu, ale o jeho celkové výstavbě, snaží se identifikovat více schématických jevů na úrovni textu, včetně kulturních faktorů, které se přípravu textu i na jeho interpretaci mají vliv a které mohou být pro žáka zajímavé, ...“*⁶³

S výše řečeným souvisí *„problematika jazykového obrazu přirozeného světa“*. Jedná se o to, jakým způsobem vlastně vnímáme a interpretujeme jiné obrazy. Škola je při takovém vnímání důležitou institucí, protože nás učí, jak s jazykem pracovat. *„Jazyk je kulturní filtr.“* Konkrétněji to jsou texty, se kterými se v životě setkáváme. Tento obraz je tak velmi subjektivní, ale částečně i objektivní podle např. příslušníků jedné kultury. Důležité jsou zejména texty s určitou trvalou hodnotou, hlavně pak z oblasti umělecké literatury.⁶⁴

S texty se setkáváme už v dětství, když nám rodiče čtou a učí nás nejrůznější říkanky, pohádky apod. Práce s textem (uměleckým i věcným) je výuce mateřského jazyka důležitou složkou. Avšak se při porovnání textů starší literatury můžeme mnohdy setkat

⁶² JANOVEC, Ladislav a Radka HOLANOVÁ. Intertextualita ve vyučování českého jazyka: Intertextuality in Czech Language Teaching. *Český jazyk a literatura*. Praha: Fraus, 1950-, 65(2), s. 75-80. ISSN 0009-0786.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž, s. 76.

(bez znalosti tehdejšího kulturního textu) s neporozuměním. Je potřeba vést žáky k tomu, aby se nezaměřovali pouze na text samotný, ale chápali ho v širším kulturním kontextu.

*„Postupy v komunikační nauce o jazyku zakládáme na výsledcích našich i mezinárodních výzkumů, které ukazují, že efektivní jazyková výuka aplikuje principy konstruktivismu, je textocentrická, klade důraz na aktivitu žáka, respektuje komunikační potřeby žáka a ukazuje využití poznatků v reálném životě žáků, vychází z žákových jazykových konceptů a zasazuje poučení o jazyce do komunikačně-funkčního rámce.“*⁶⁶

Pro práci s autentickými komunikáty v hodinách českého jazyka se nabízí dvě základní strategie: textocentrismus a situačnost. Každý komunikát (psaný i mluvený projev) je zasazen do určité komunikační situace a je tak hlavním bodem veškeré jazykové výuky. *„V praxi výuky to znamená, že daleko více než doposud akcentujeme projevy mluvené, a to jak z hlediska produkce, tak recepce.“* Komunikát chápeme jako celek, který příjemce musí pro správné pochopení dekodovat. *„Ve výuce zkoumáme vztah ilokuce (záměru mluvčího), lokuce (akt sdělení) a perlokuce (zamýšlený nebo skutečný účinek ilokuce a lokuce).“*⁶⁷

Základním postupem ve výuce češtiny je tak práce se samotným komunikátem, který může být jakéhokoli druhu (umělecký i neumělecký, věcný). V dnešní moderní době se ale setkáváme i s novými podobami textu – př. posty na instagramu, twitteru, blogy, vlogy apod. Za komunikát lze tedy považovat i obraz. Kombinace několika sémiotických systémů v komunikátu je produktem multimodální komunikace. Tyto texty se zařazují do výuky českého jazyka, protože jsou bližší životu a zkušenosti příslušníků mladší generace a pomáhají při rozvoji mediální a digitální gramotnosti na školách i v běžném životě.⁶⁸

⁶⁵ JANOVEC, Ladislav a Radka HOLANOVÁ. Intertextualita ve vyučování českého jazyka: Intertextuality in Czech Language Teaching. *Český jazyk a literatura*. Praha: Fraus, 1950-, 65(2), s. 75-80. ISSN 0009-0786.

⁶⁶ ŠTĚPÁNÍK, Stanislav, Eva HÁJKOVÁ, Klára ELIÁŠKOVÁ, Ludmila LIPTÁKOVÁ a Marta SZYMAŃSKA. *Školní výpravy do krajiny češtiny: didaktika českého jazyka pro základní školy*. Plzeň: Fraus, 2020. ISBN 978-80-7489-595-1. s. 56.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž, s. 56 – 57.

„Kontakt s komunikátem v textocentrickém pojetí výuky umožňuje žákovi vyzkoušet si různé role: příjemce, když se seznamuje s textem, výzkumníka, experta, jazykovědce, když pozoruje, zkoumá, pojmenovává, ověřuje funkčnost navržených jazykových řešení, autora, resp. Uživatele jazyka, když se pokouší ve vlastním komunikátu využít to, co vypožoroval, apod.“⁶⁹ Při práci s komunikátem žák rozvíjí své komunikační kompetence, které se mu budou později jistě hodit (nejen při studiu, ale i v běžném životě).

Pro strategii situačnosti je zásadní *„pozorování používaných jazykových struktur a ohledávání jejich funkce a normy.“* Žák má při různých komunikačních situacích možnost zaujmout určité spektrum rolí (např. roli syna/dcery, přítele, hráče PC her apod.). Některé role mu mohou být bližší (už je zažil), jiné vzdálenější, nicméně je zná ze svého běžného, každodenního života (př. žák v roli rodiče, prodavače aj.). To vše slouží k zdokonalování a rozvíjení řečových dovedností žáků. Pro žáky je lepší, pokud při výuce používáme takové materiály, které jim jsou nějakým způsobem blízké, se kterými mají zkušenost. Teprve pak žák dokáže vytvořit komunikát s konkrétním cílem.⁷⁰

Pro obě strategie je základní pozorování jazykových struktur v komunikátech. Žák nejprve musí pochopit komunikát jako celek (jeho funkci, účel aj.). Později nachází jeho jazykovému prostředky, které později aplikuje při tvorbě vlastních komunikátů. *„Za závěr pak dochází ke generalizaci poznání⁷¹ a jeho završení pomocí metajazyka.“* Klade se důraz na žákovu každodenní zkušenost, čímž se vyvolává jeho zájem o samotné učivo. Žák má pak zájem sám konstruovat své poznání. Pokud učitel transmisivně nepředává již hotové poznatky, ale předkládá autentický, živý komunikát, žáci sami mohou nacházet jednotlivé jazykové prostředky a později je při komunikaci funkčně používat. Žák pak pracuje na základě svých individuálních dispozic. Obě strategie pracují s žákovskými prekoncepty a pomáhají je dále rozvíjet. Učitel nabízí učební příležitosti, ale pak dává prostor samotným žákům.⁷²

⁶⁹ ŠTĚPÁNÍK, Stanislav, Eva HÁJKOVÁ, Klára ELIÁŠKOVÁ, Ludmila LIPTÁKOVÁ a Marta SZYMAŃSKA. *Školní výpravy do krajiny češtiny: didaktika českého jazyka pro základní školy*. Plzeň: Fraus, 2020. ISBN 978-80-7489-595-1. s. 57.

⁷⁰ Tamtéž, s. 57 – 58.

⁷¹ Abstrahování jazykových jevů z konkrétních komunikačních situací do podoby univerzální kompetence

⁷² Tamtéž, s. 58.

Jedním z důležitých principů komunikačně orientované výuky je i intertextovost. „*Každý text, s nímž nositel jazyka přichází do kontaktu, přináší jisté prvky, kterými vstupuje do vztahu s jinými texty. Každý ve svých promluvách mluví o jiných textech, cituje je nebo na ně navazuje nějakým jiným způsobem.*“ Samotná interpretace textů je pak podmíněna znalostí kultury daného recipienta. Intertextovost je uvedena jako oblast učiva pouze v RVP pro gymnázia⁷³. Interpretace a identifikace pretextů je totiž mnohdy pro žáky základních škol (i posledních stupňů ZŠ) složitá. Znalost samotných pretextů ale není podmínkou pro porozumění textům, zásadní je i opakování informací jinde v textu.⁷⁴

Žák se také může s pretextem seznámit až prostřednictvím posttextu, pomocí kterého může identifikovat původní zdroj. Žák si tak může najít motivaci poznání původního textu. Žáci pak mohou mezi sebou diskutovat, což mnohdy vede i k tomu, že si některé texty doopravdy přečtou se zájmem. Dostávají se tak k hlubšímu porozumění jazyku a jeho reflexi v kontextu textů jiných. To vše slouží i k rozvoji komunikačních schopností, které jsou pro budoucí život zásadní.⁷⁵

Intertextovost může být jedním z důvodů, proč žáci často špatně porozumí danému textu, záleží na tom, zda žák intertextové navazování odhalí či nikoli. Pokud si ale takového navazování v textu nevšimneme, pak často můžeme změnit i jeho záměr/smysl. Recepce samotného textu probíhá v několika fázích: jedná se nejprve o rozpoznání segmentu a jeho odkazu na jiný text, následně identifikujeme pretext (původní text), dále si všímáme modifikací v posttextu a nakonec aktivizujeme všechny součásti intertextuálního procesu.⁷⁶

Navazující text nějakým způsobem odkazuje k pretextu a k rozpoznání těchto mezitextových vazeb nám mohou dopomoci následující signály:

- „*Grafické odlišení – barva písma, jiný typ písma, uvozovky aj.*;

⁷³ RVP pro gymnázia: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/vydani-aktualizovanych-rvp-pro-gymnazia>

⁷⁴ JANOVEC, Ladislav a Radka HOLANOVÁ. Intertextualita ve vyučování českého jazyka: Intertextuality in Czech Language Teaching. *Český jazyk a literatura*. Praha: Fraus, 1950-, 65(2), s. 75-80. ISSN 0009-0786.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ HOLANOVÁ, R.: *Intertextovost jako zdroj neporozumění učebnímu textu*. Didaktické studie. roč. 4, číslo 2, 2012, s. 61-74. ISSN 1804-1221.

- *jazyková či stylová nesourodost daného elementu souboru s navazujícím textem jako celkem či jeho segmentem;*
- *výrazy tematizující navazování daného textu na jiný text, jiné texty, resp. cizost jistého elementu, souboru elementů nebo příslušnost těchto elementů k jinému textu, souboru textů;*
- *data spojená s narozením nebo smrtí autora pretextu nebo s pretextem samým (jména autora pretextu, postav pretextu nebo jiná jména přítomná v titulu, podtitulu nebo vlastním textu).*⁷⁷

Pokud si čtenář všimne některých z výše uvedených signálů, měla by to pro něj být známka toho, že je daný text potřeba vnímat v několika rovinách. Snadnější je pro žáky rozpoznání intertextovosti třeba v reklamních textech, které na sebe mnohdy upozorňují svým vtípem či originalitou. Často se mohou pozastavit a přemýšlet třeba nad melodií písničky či jiným sloganem. Publicistické texty, u nichž žáci tolik neuvažují o intertextovosti, se jim zdají srozumitelnější, přehlednější a stručnější.⁷⁸

Intertextové vztahy se transparentně uplatňují např. ve cvičeních na procvičování pravopisu *i/y* v přivlastňovacích adjektivech (*Karafátov- Broučci, Foglarov- Hoši od Bobří řeky, Krokov- dcery, ...*) či nácviku tvarů přivlastňovacích adjektiv (*Četl jsi (Foglar) knihu Záhada hlavolamu?*). Dále pak třeba intertextovost uplatňuje např. při procvičování číslovek - *Bylo nás _____, Jules Verne: _____ roky prázdnin.* Odkazy na filmy či lidové písně se vyskytují i u určování pádů či doplňování *ě/je* (*P-jme píseň dokola, okolo..., B-ží voda, b-ží, po kameni šustí...*). Autoři učebnic využívají i postav v pohádkách, protože předpokládají, že je recipienti už znají. Dalším využívaným pretextem jsou větné i nevětné frazémy, třeba při cvičení na ozřejmování jejich významu (*Tam chcipl pes. Ani pes po něm neštěkne. Starého psa novým kouskům nenaučíš.*) či doplňování vhodných sloves (*Jak si kdo _____, tak si _____*). Intertextové odkazy se ale objevují i v jiných učebních textech, třeba v učebnicích vlastivědy, zeměpisu či dějepisu.⁷⁹

⁷⁷ HOLANOVÁ, R.: *Intertextovost jako zdroj nepochopení učebního textu*. Didaktické studie. roč. 4, číslo 2, 2012, s. 61-74. ISSN 1804-1221.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž.

7 Typologie pretextů

Užití mezitextového navazování se objevuje v nejrůznějších typech textů. Jako pretexty slouží literární předlohy (názvy děl, pohádky, bajky, odkazy na bibli aj.), filmy (názvy, repliky, postavy, soundtracky aj.), televizní pořady, divadelní hry, písně, frazeologii, citáty slavných osobností apod.

7.1 Literární pretexty

V literárních dílech se často setkáváme s odkazy na jiná díla, třeba v Holanových básních se můžeme setkat s odkazy na K. H. Máchu. Dále pak třeba u J. Seiferta najdeme inspiraci Máchovým Májem, konkrétně ve sbírce Na vlnách TSF. Ve sbírce od F. Holana se zase objevují odkazy na Jana Nerudu, konkrétně v básni Variace na Nerudovské téma. F. Halas se zase opírá o téma Boženy Němcové (konkrétně ve sbírce Naše paní Božena Němcová).

⁸⁰ Když se podíváme třeba na zahraniční literaturu, tak v díle Jamese Joyce s názvem Ulysses nalezneme souvislosti s Homérovou Odysseiou.

Literární předlohy či postavy literárních děl se často v navazujících textech objevují v pozměněné podobě. Autoři pak používají literární odkazy na díla česká, ale i ze zahraničí. Pro příklad můžeme uvést reklamu na systémy pro vyhledávání aut: Kladivo na zloděje aut. Scherlog. – autor reklamy zde odkazuje na dílo Kladivo na Čarodějnice od Václava Kaplického, ale zároveň i na známého detektiva z knihy A. C. Doylea Sherlocka Holmese (autor reklamy využívá fonetické podobnosti jména s názvem firmy).⁸¹

K dalším oblíbeným literárním zdrojům řadit např. Osudy dobrého vojáka Švejka, hra z Divadla Járy Cimrmana či Hrdého Budžese od Ireny Douskové.⁸² Dále se nabízí

⁸⁰ URBANEC, J. *Inspirace literaturou v poezii Františka Halase a Jaroslava Seiferta*. In: *Literatura v literatuře*. Praha - Opava: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1995. Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1995. ISBN 80-85778-11-4. str. 63-165. Dostupné také z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/1995/LVL/LVL.pdf>

⁸¹ ČAPKOVÁ, R. *Intertextualita v reklamě a její využití na SŠ*. Praha: 2010. 299 s. Disertační práce. Univerzita Karlova V Praze. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka. Vedoucí práce N. Kvítková. s. 50.

⁸² KOTENOVÁ, Michaela. Intertextovost v mluvě mládeže. In: *Ty, já a oni v jazyce a literatuře. 1. díl: část jazykovědná. Sborník z mezinárodní konference pořádané katedrou bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 2. - 4. září 2008*. Ústí nad Labem: UJEP, 2009, s. 167-172. ISBN 978-80-7414-131-7.

také kontroverzí divadelní hra *Ivánku, kamaráde, můžeš mluvit*, která vychází z přepisů odposlechů fotbalových funkcionářů a rozhodčích (patří sem hlášky jako: Tak to mi ho teda vyndej.; Musíme jít štěstíčku naproti, nebo – Volal Pelta...– A cos mu řek? – Nic. – Tak tos řek dobře... Volal Pelta se objevuje i v reklamě na Klik pojištění).

7.1.1 Pohádky

Mezi oblíbené zdroje intertextovosti řadíme i texty ze žánru pohádky, protože jejich geneze sahá do let dávných, kdy se texty předávaly ještě pouze v ústní podobě. Pro recipienty je odkazování na pohádky snáze identifikovatelné, více transparentní. Takové segmenty čtenář v navazujících textech lépe rozezná, protože se jedná o pretexty, které jsou mu blízké už od dětství. Využívané jsou třeba pohádky od Boženy Němcové (*Sůl nad zlato*), od bratří Grimmů (*O statečném krejčíkovi - Sedm much jednou ranou*), Josefa Lady (*O chytré kmotře lišce*) – třeba v reklamě na Českomoravskou stavební spořitelnu s nadpisem „jak chytrá liška k bydlení přišla“.⁸³

7.2 Filmové pretexty

Filmové pretexty jsou v současnosti jedním z největších zdrojů intertextovosti ve sféře běžné každodenní komunikace, ale také mediální komunikace. „Hlášky“ a filmové citáty jsou mnohdy tak chytlavé, že si je žáci (ale i dospělí) zapamatují a používají je v běžné řeči jako prostředek ozvláštnění či okomentování určité situace, ke které se zrovna hodí.

Mezi oblíbené filmy, ze kterých se často přejímají citáty, patří třeba film *Pelišky* („*Víš co, Sašo...?*“; „*Soudruzi z NDR někde udělali chybu...*“ „*Kdo se ptal na tvůj názor. S kým si myslíš, že paseš krávy.*“); *S čerty nejsou žerty* („*Je to rebel!*“; „*Spadlo ti to Máchale. Asi vítr.*“); *Sněženky a machři* („*Jedeme zkratkou, pánové. Je to sice dál, ale zato horší cesta.*“; „*Vydrž, prdka, vydrž!*“); *Marečku, podejte mi pero!* („*Hlinik se odstěhoval do Humpolce!*“); *Jáchyme, hoď ho do stroje* („*Asi slušnej oddíl, no...*“; „*Neber úplatky, neber úplatky, nebo se z toho zblázníš...*“); *Slunce, seno jahody*

⁸³ KOTENOVÁ, Michaela. Intertextovost v mluvě mládeže. In: *Ty, já a oni v jazyce a literatuře. 1. díl: část jazykovědná. Sborník z mezinárodní konference pořádané katedrou bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 2. - 4. září 2008.* Ústí nad Labem: UJEP, 2009, s. 167-172. ISBN 978-80-7414-131-7.

(„*Furt králíka, každý den máme králíka, ani Pinda to už nežere.*“); Účastníci zájezdu („*Našli ho na pláži, ležel tam jak vyvrženej vorvaň.*“) nebo Léto v kovbojem („*Já znám široko daleko všechny krávy, ale vás jsem tady ještě neviděl.*“).

Dále se využívají i zahraniční filmy, jako je Hříšný tanec („*Bejby nebude sedět v koutě!*“), Sám doma („*Harry, jdu do baráku!*“), Star Wars („*At' tě provází síla.*“), Mrazík („*Je ti teplo, děvče?*“) či pohádka Ledové království („*A kdo je ten srandovní osel, co s tebou jde?*“; „*Já jsem Olaf. Mám rád vřelá objetí.*“).

Při užití intertextovosti v reklamách se používá i vizuální prvek, třeba u reklamy na paštiku Májka se užívá část názvu filmu Dědictví aneb Kurvahošigutntág, která výrazem dědictví odkazuje k tradici firmy. V této reklamě autor nejen používá segment názvu názvu, ale i postavu Bohóše z filmu pro upoutání pozornosti.⁸⁴

Při zkoumání reklam lze narazit na velké množství odkazů na české i zahraniční filmové pretexty. Třeba v případě reklamy na produkty Nowaco na slogan „*Což takhle dát si rybu...*“, který je odkazem na film z české produkce Což takhle dát si špenát. Dále pak prodejce automobilů Fiat Seicento a Punto používá odkaz na Léto s kovbojem („*Léto s Fiatem*“). V reklamě na sprchový gel od značky Dove se pak setkáváme s aktualizovaným názvem filmu Po čem ženy touží („*Po čem ženy ve sprše touží? Dove. Sprchový gel.*“) V reklamě na oblíbené dětské medové cereálie nalezneme odkaz na velmi známou filmovou (ale i literární) postavu Drákuly.⁸⁵

Ze současných reklam určitě stojí za zmínku odkaz na filmová (ale i literární) zpracování Tři mušketýrů v podání reklamy na pivo Staropramen („*Jeden za všechny, všichni za jednoho.*“). V reklamě na mraženou zeleninu Bonduelle je použit slogan „*mého srdce žampion*“, který pracuje s aktualizací z filmu Limonádový Joe („*Mého srdce šampion*“). V roce 2020 se v reklamě na nealkoholické pivo Birel objevily populární hlášky z filmu Ecce Homo Homolka („*To je ráj vid', to je zrádlo! No, a teď mně řekni, co člověk potřebuje. Jenom trochu toho klidu a míru a je člověk spokojenej. No pojd' sem, viděla*“).

⁸⁴ ČAPKOVÁ, R. *Intertextualita v reklamě a její využití na SŠ*. Praha: 2010. 299 s. Disertační práce. Univerzita Karlova V Praze. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka. Vedoucí práce N. Kvítková. s. 61 – 63.

⁸⁵ Tamtéž.

si tohle? No to je krása! Já tě řeknu, příroda to je chrám, to je málo platný... Krista pána, to je žrádlo... “).

V zahraničních reklamách se setkáme s populárními filmovými herci, konkrétně s Arnoldem Schwarzeneggerem a Selmou Hayek v propagaci nového vozu BMW iX, kdy se připodobňují k řeckým bohům Diovi a Héře. V reklamě na virtuální chytrou elektroniku Alexu (virtuální asistent) vystupuje herečka Scarlett Johansson.

7.2.1 Seriálové pretexty

Roli pretextů plní nejen populární české seriály, ale i některé zahraniční. Mezi ty současné, které žáci znají, se řadí třeba seriál *Most* („*On není rasista, on je jenom debil!*“ „*Cikáni nikdy nechoděj do práce včas. Když ještě nikdo neměl hodinky, poznával se podle toho čas.*“ „*Dycky most!*“ „*Člověk má nějak rozplánovanej celej den a zhroutí se to, když zavřou hospodu.*“); *Ulice* („*Už nejsi ve škole, přepni na jinou frekvenci.*“); *Vyšehrad* („*Nic jsem neplatil a ta částka nesouhlasí.*“ „*Viděl tě někdo?*“ „*Kromě těch fízlů ne.*“; „*Kováky, jo? To ještě existuje?*“; „*Dřu, na čtení nemám čas.*“); *Teorie velkého třesku* („*Bazinga!*“, „*Nejsem šílený. Matka mě nechala testovat.*“; „*Penny! Penny!*“) aj. Někdy dochází nejen k citování určitých výroků, ale i přímo k napodobování postav a jejich chování. Z aktuálních filmů lze zařadit třeba *Squid game* (Hra na oliheň).

7.3 Písňové pretexty

Dalším zdrojem mezitextového odkazování jsou písně. S takovými pretexty se setkáváme spíše buď v psaných projevech, nebo v projevech sféry běžné každodenní komunikace. Můžeme tak najít parafráze populárních písní, ale i doslovné citace. Oblíbené jsou třeba texty od skupiny *Chinaski* („*Dlouhej kouř a pohoda jazz... “*), *Kabátů* („*Jako když se u nás chlapi poperou.*“) či skupiny *Mig 21* („*Jak snadné je žít.*“).

Jedním z nejčastějších případů, kdy se můžeme setkat s intertextualitou ve formě písňových textů, jsou i reklamy, které používají výrazné či chytlavé segmenty z českých písní. Změny pretextů jsou v reklamních sdělení časté. Třeba verš „*Nesem vám noviny,*

poslouchejte.“ použila firma Elektroworld ve své reklamě v upravené podobě – „*Nesem vám noviny, nakupujte! (Je zbytečné platit víc!)*“.⁸⁶

7.4 Pretexty z PC her

V současné době na popularitě čím dál více získávají i PC hry, herní komunita se neustále rozšiřuje, dokonce se setkáváme i s různými herními turnaji. Často tak hlášky z PC her prostupují do reálného světa, konkrétně do mluvy mládeže. Mezi oblíbené hry můžeme řadit třeba: League of Legends (*doublekill, triplekill a hlavně pentakill*, nebo pak hlášky jednotlivých herních postav – „*Smrt všem zrádcům.*“; „*Dokud žiju, ostatní umírají.*“; „*Náš vztek nemůžeš ovládat.*“; „*Zanechte po sobě jen spoušť.*“; „*Má čepel je ti k službám.*“); Fallout („*War, war never changes*“; „*Rest in peace. In many pieces*“); Doom (*I'm too young to die*“; „*Hurt me Plenty*“; „*Nightmare*“); Skyrim („*What is better - to be born good, or to overcome your evil nature through great effort?*“); Unreal Tournament („*M-M-M-MONSTERKILL!!!*“). Jako oblíbenou herní hlášku bychom mohli zmínit také slovní spojení z české počítačové hry Horské léto („*Kluci mi říkaj rambo a holky kreténe.*“).

Populární je i protagonista videoher Duke Nukem, který je oblíbený svými neotřelými hláškami („*I'm here to kick ass and chew bubblegum and I'm all out of bubblegum*“; „*Your face, your ass, what's the difference*“).

7.5 Frazologie

Přísluví, úsloví, rčení atd. se při mezitextovém navazování používají jak v původní podobě, tak v podobě neúplné, pozměněné, aktualizované. Nejčastěji se užití frazeologie vyskytuje v textech publicistického stylu. Užití frazeologie v reklamách slouží autorům reklam k přesvědčení a zaujetí zákazníka. Reklamy se snaží zákazníky přesvědčit o výhodnosti či nutnosti koupi určitého produktu nebo služby, snaží se je zaujmout slevou na produkt či jeho případnou brzkou nedostupností. Například: *Kdo dřív přijde... First*

⁸⁶ ČAPKOVÁ, R. *Intertextualita v reklamě a její využití na SŠ*. Praha: 2010. 299 s. Disertační práce. Univerzita Karlova V Praze. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka. Vedoucí práce N. Kvítková. s. 72.

*minute letenky; Kdo zaváhá... Poslední vozy Škoda Favorit; Pozdě bycha honit. Ročně je v ČR vykradeno 50 000 objektů. Bezpečnostní agentura SV agency...*⁸⁷

Často bývá ale text frazému určitým způsobem pozměněn, třeba jako v následujících případech: *Starou televizi novým kouskům nenaučíš. (Multiservis splátkový prodej); V nouzi poznáš Coldrex! (reklama na lék na chřipku); Jak se do Kika matrace volá, tak se z Kika 20% ozývá. (reklama na prodejny s nábytkem), Kdo šetří, má C3! (reklama na automobil Citroën).*⁸⁸

Na recipienty pak může působit nejen obměna pretextu, ale i samotný rým užitý ve slovním spojení. Autoři těchto sloganů se zaměřují zejména na propagovaný produkt s cílem zúžení významu frazému.

7.6 Shrnutí 4. – 7. kapitoly

V komunikaci mládeže je intertextovost častá, i když samotný mluvčí si nemusí uvědomovat, že se jedná právě o intertextovost. U mládeže se setkáváme s různou úrovní komunikační kompetence, proto hodně záleží, v jakém prostředí se pohybují. Častá je originalita ve vyjadřování, nápaditost, expresivita, intenzivní projevy citů, ironie. Mládež často deformuje či aktualizuje výrazy, objevují se rovněž vulgarismy. V komunikaci jsou běžné i výrazy z cizích jazyků, nejčastěji pak z angličtiny.

V komunikačně pojaté výuce češtiny se operuje se dvěma základními přístupy – s textocentrismem a situačností. S využitím intertextovosti pak můžeme ozřejmovat, jak se vztah mezi pretextem a navazujícím textem (posttextem) podílí na utváření významu, smyslu navazujícího textu.

Už od dětství se setkáváme s rozsáhlým repertoárem pretextů, ať už se jedná o pretexty literární, filmové a seriálové, frazeologické, písňové, z PC aj. Jejich výběr a účelem užití v komunikaci pak záleží na samotných uživatelích.

⁸⁷ HOLANOVÁ, R.: *Větné frazémy a změna významu*. Didaktické studie, roč. 3, č. 1, 2011. s. 18-26. ISSN 1804-1221.

⁸⁸ Tamtéž.

8 Dotazník

Data pro diplomovou práci vycházejí z dotazníkového šetření, které má prokázat, zda žáci na střední škole (gymnáziu) mají povědomí o tom, co je to intertextualita/mezitextové navazování, a uvědomují si, že principy a prostředky intertextuality/mezitextového navazování se objevují i v jejich běžné komunikaci.

Původním záměrem bylo porovnat zjištění z více typů škol, ale časových důvodů jsme se nakonec zaměřili pouze na jeden typ střední školy, a to konkrétně jedno gymnázium v Libereckém kraji. Původně jsem měla pro výzkum zvolenou školu jinou, ale tam mi na poslední chvíli spolupráci neumožnili.

Zvolili jsme kvantitativní výzkum prostřednictvím online dotazníkového šetření. Dotazník byl žákům zadán prostřednictvím zaslání QR kódu. První tři otázky se týkaly toho, jakého jsou pohlaví, věku a jaký navštěvují ročník. Dotazníku se účastnilo 57 respondentů ve věku od 15 do 18 let. Jednalo se o žáky prvního až třetího ročníku čtyřletého gymnázia.

Obrázek 3 - QR kód dotazníku

Dotazník obsahuje 11 otázek a jeho vyplnění trvalo respondentům v průměru 10 minut. Většinou se vyskytovaly otázky uzavřené (respondenti své odpovědi museli volit z několika předem připravených možností), druhá, čtvrtá a poslední otázka byly otevřené (žáci mohli napsat vlastní odpověď). V dotazníku jsme se snažili dosáhnout variability odpovědí pomocí toho, že respondenti měli možnost označit u otázek více možností. Poslední otevřená otázka byla takto formulována záměrně, abychom získali informace o tom, jaké „hlášky“ jsou mezi středoškoláky nejpoužívanější.

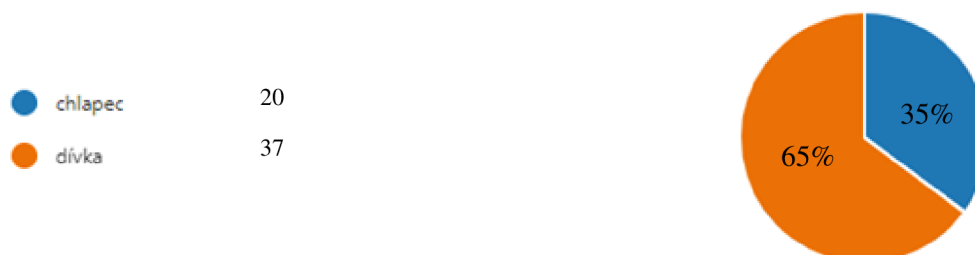
Cílem výzkumu bylo zjistit, jak žáci chápou pojem intertextualita/mezitextové navazování a jak používají odkazy k různým pretextům (literatura, reklama, filmy/seriály aj.) v každodenní komunikaci.

Jsme si vědomi toho, že vzhledem k omezenému počtu respondentů mají získaná data nižší výpovědí hodnotu a že není možné následující zjištění vztáhnout na všechny typy škol. Záleží na tom, jaké pojmy učitel při výuce používá, zda se žáci zajímají o učivo českého jazyka i v každodenním životě mimo školu apod.

8.1 Zpracování dat z dotazníku

V úvodní části dotazníku jsme se zaměřili přímo na respondenty – jejich pohlaví, věk a ročník, který navštěvují.

Otázka č. 1 – Pohlaví

Obrázek 4 - Pohlaví respondentů

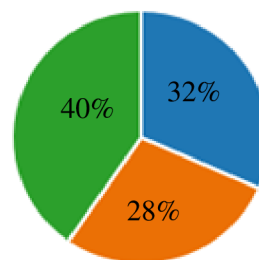
Dotazníkového šetření se zúčastnilo 57 respondentů, z toho 20 chlapců a 37 dívek.

Otázka č. 2 – Věk

Tato otázka byla otevřená, aby respondenti dopsali přímo svůj aktuální věk, který se od 1. do 3. ročníku SŠ pohybuje v rozmezí od 15 do 19 let.

Otázka č. 3 – Ročník

● Kvinta/První stupeň SŠ	18
● Sexta/Druhý stupeň SŠ	16
● Septima/Třetí stupeň SŠ	23

Obrázek 5 - Studovaný ročník respondentů

Dotazník vyplnili žáci navštěvující 1. až 3. ročník SŠ, dotazník vyplnilo nejvíce žáků z 3. ročníku.

Otázka č. 4 – otevřená otázka – Co je to intertextovost/mezitextové navazování?

Tato otázka byla otevřená, neboť nás zajímalo, zda respondenti rozumí pojmu intertextovost/mezitextové navazování, neboť výstupy spojené s intertextovou problematikou se objevují rovněž v RVP G⁸⁹, a zda dokáží vlastními slovy napsat, co je to intertextovost/mezitextové navazování. Ze získaných odpovědí bylo zřejmé, že respondenti, protože jen 4 odpovědi byly „Nevím“. K úspěšnému zodpovězení otázky jistě přispěla i naše návodná ukázka, jež se v dotazníku objevila.

„Spadlo ti to Máchale. Asi vítr.“ Tato „hláška“ pochází ze známé české filmové pohádky *S čerty nejsou žerty*, avšak často se používá k okomentování situace či zesměšnění nešikovného člověka. Její užití v komunikaci je typickým projevem intertextovosti/mezitextového navazování.

Nejčastějšími odpověďmi bylo: „Vztah textu k jinému textu“, „V různých textech na sebe vše navazuje“, „Odkazování a přirovnávání situace/textu k jinému zdroji“, „Využití nějakého úseku textu, obvykle "hlášky", ve své výpovědi nebo vlastním textu“, „Použití části jednoho textu v druhém“, „Odkaz na jiný text či odkazy v textech“, „Text vázaný k jinému textu“, „Zmínka jednoho textu v jiném“ a další.

⁸⁹ RVP pro gymnázia: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/vydani-aktualizovanych-rvp-pro-gymnazia>

Ve většině případů by se dalo říci, že se respondenti svými odpověďmi přiblížili stručné definici toho, co intertextovost/mezitextové navazování znamená.

Otázka č. 5 – *Setkali jste se někdy ve výuce předmětu ČJL s pojmem intertextovost/mezitextové navazování?*

Obrázek 6 - Setkání žáků ve výuce předmětu ČJL s pojmem intertextovost/mezitextové navazování

Z dotazníku vyplynulo, že žáci se zhruba z poloviny setkali s pojmem intertextualita/textové navazování ve výuce předmětu ČJL.

Otázka č. 6 - *Když na předchozí otázku odpovíte ANO, uveďte, v jakých hodinách.*

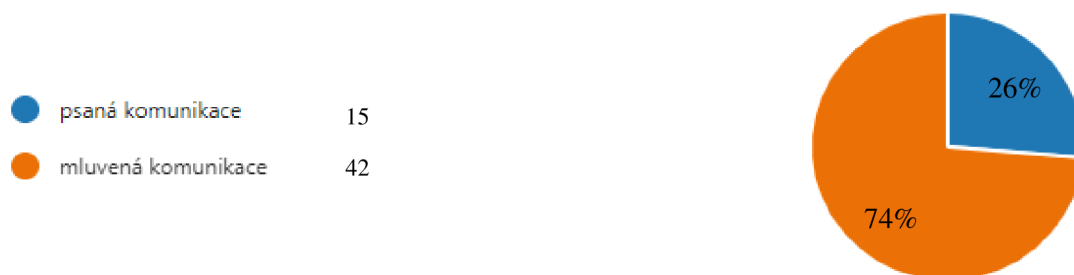

Obrázek 7 - V jakých hodinách ČJL se respondenti s tímto pojmem setkali

Na výše zmíněnou otázku měli žáci odpovídat, pokud se v předmětu ČJL ve škole setkali s pojmem intertextualita/mezitextové navazování. U 30 žáků byla předešlá odpověď ano, proto nás zajímalo, v jakých hodinách (tj. složkách) předmětu to bylo. Nejčastější odpověď byla, že se s tímto pojmem setkali v hodinách literatury, velmi málo pak v hodinách mluvnice a ojediněle v hodinách slohu. Z těchto odpovědí je patrné, že intertextovost je ve školní praxi spojována převážně s texty literárními, zatímco v souvislosti s ostatními sférami komunikace jí ve škole není věnována dostatečná pozornost.

Tuto otázku se nepovedlo v dotazníku přeskočit, proto „Jiné“ odpovídá převážně odpovědi „nesetkal/a“ a v odpovědích se dokonce objevila jedna odpověď, že se respondent s tímto pojmem setkal doma.

Otázka č. 7 - V jaké formě komunikace intertextovost/mezitextové navazování používáte častěji?

Obrázek 8 - V jaké formě komunikace respondenti nejčastěji intertextovost/mezitextové navazování používají

Zajímalo nás, zda respondenti používají intertextovost/mezitextové navazování spíše v psané, nebo v mluvené komunikaci. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že žáci používají intertextové navazování převážně v mluvené komunikaci, a to skoro jednou tak často než v komunikaci psané.

Otázka č. 8 - Při komunikaci s jakými komunikačními partnery intertextovost/mezitextové navazování používáte? (lze i více možností).

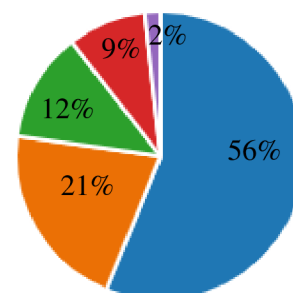
Obrázek 9 - Komunikační partneři respondentů pro používání intertextuality/mezitextového navazování

Otázka č. 8 byla jedna ze dvou otázek, u které žáci mohli vybrat z více možností. Z dotazníku vyplývá, že nejvíce respondenti užívají intertextualitu/mezitextové navazování v komunikaci s vrstevníky či spolužáky. Na druhém místě skoro shodně skončili sourozenci a rodiče. Nejméně pak žáci používají intertextualitu v komunikaci s učiteli. Respondenti měli možnost vybrat ještě možnosti jiné a doplnit vlastní odpověď, ve které se objevily dvě odpovědi – „nevím“ a „odborné texty“. Otázkou tedy je,

zda a do jaké míry si žáci vůbec uvědomují přítomnost odkazování k jiným textům v textech odborných a do jaké míry mají tyto postupy při tvorbě odborných textů zvnitřněné. Zde se tak už dotýkáme i digitální kompetence (tvorba digitálního obsahu), práce s informacemi a zdroji atd.

Otázka č. 9 - Jaký je Váš hlavní záměr pro používání intertextovosti/mezitextového navazování?

● pobavit	32
● ironizovat/zesměšnit (adresáta, ...	12
● úsporně něco vyjádřit	7
● identifikovat se se skupinou, kte...	5
● vymezit se vůči skupině, která b...	1

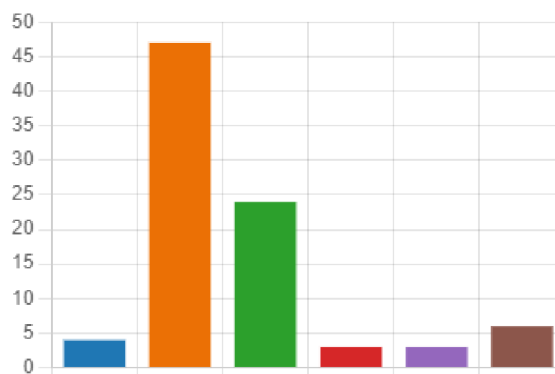

Obrázek 10 - Hlavní záměr respondentů pro používání intertextovosti/mezitextového navazování

U otázky č. 9 nás zajímalo, jaký hlavní záměr mají respondenti pro užívání intertextovosti/mezitextového navazování v komunikaci. Nejčastější odpovědí bylo, že používají intertextovost za účelem někoho „pobavit“, na druhé místě skončila možnost „ironizovat/zesměšnit adresáta, situaci... Nejméně častou odpovědí pak bylo, že by se respondenti chtěli „vymezit vůči skupině, která by užití „hlášky“ nerozuměla“.

Otázka č. 10 - Vyberte druhy pretextů, ze kterých používáte hlášky (lze i více možností):

● písně	4
● filmy/seriály	47
● reklamy	24
● literární pretexty	3
● PC hry	3
● Jiné	6

Obrázek 11 - Druhy pretextů, které respondenti používají

U této otázky respondenti rovněž mohli vybírat z více možností, i když při vyhodnocování bylo zjištěno, že často vybrali jen jednu možnost. Z dotazníku vyplývá, že nejčastějšími pretexty užívanými respondenty jsou filmy/seriály, druhé

nejčastěji uváděné byly reklamy. V dalších odpovědích se objevilo „Nevím“, „Divadlo Jára Cimrmana“, „videohry“ či „internet“.

Otázka č. 11 - *Uveďte na následujících řádcích příklad konkrétní „hlášky“ („hlášek“), kterou používáte, a napište, odkud pochází (tj. napište i její zdrojový text/pretext, pokud ho znáte):*

Poslední otázka byla otevřená, protože jsme od respondentů potřebovali zjistit, jaké „hlášky“ nejčastěji používají v komunikaci a z jakých pretextů „hlášky“ pocházejí. Nejčastější odpovědí byla hláška z filmu Na samotě u lesa „Chčije a chčije“ (konkrétně u 9 respondentů z 57 dotazovaných); dále se objevují „hlášky“ z pohádky S čerty nejsou žerty „Spadlo ti to, Máchale“ nebo „Je to rebel!“ (konkrétně u 7 respondentů z 57 dotazovaných).

Mezi další oblíbené filmy s vtipnými hláškami patří film Pelíšky - „Dávám tomu rok, maximálně dva.“, „Kde udělali soudruzi z NDR chybu?“, „Kdo se tě ptal na tvůj názor?“, „Uvidíme, co na to řekne soudruh tatínek!“, „Co je to tady za hnusnou máničku?!“. Dále pak známá hláška z filmu Sněženky a machři „Vydrž, Prťka, vydrž!“ nebo vtipné okomentování situace z filmové komedie Slunce, seno, jahody „Furt králíka, každé den máme králíka, ani Pind’a to už nežere.“.

Objevují se ale i „hlášky“ z filmu/románu Tři mušketýři „Jeden za všechny, všichni za jednoho“; Marečku, podejte mi pero („Meteleskum blesku.“; „Hliník se odstěhoval do Humpolce.“), z pohádky Princezna ze mlejna „Jsem malej, ale šikovnej!“, S tebou mě baví svět „Jde celou dobu v bačkůrkách.“, Rozmarné léto „Tento způsob léta zdá se mi poněkud nešťastným.“, Pyšná princezna „Našli mí rádcové, našli?“, Kurvahošigutntag „Šak to je sladké jako hovno z nutrie.“; ze Slavností sněženek „To zas bude v alejích nablito.“ a z filmu Léto v kovbojem „Já znám široko daleko všechny krávy, ale vás jsem tady ještě neviděl.“

Ze zahraniční filmové produkce respondenti zmínili „hlášky“ ze seriálu P.Ř.Á.T.E.L.É „Jak to jde?“, z filmu Pulp Fiction „Máme radost, Vincente?“, z Bridget Jonesové „To jsou silná slova na někoho, kdo neví, kde leží Německo.“ či Star Wars „Hello there!“.

Překvapivé nebylo ani to, že někteří respondenti zmínili hlášky z youtube, konkrétně od Shopaholic Adel „Upadla už někdy Markétce hlava?“, z oblíbeného virálního videa „What's your name? Tony!“, nebo hlášku z oblíbené PC hry Zaklínač „Celé město je v kravantěně.“

Někteří zmínili i známé reklamní slogany jako „Máš hlad? Dej si Snickers.“; „Dej si pauzu, dej si Kitkat.“, „Chlapi sobě“ (Staropramen) nebo „Když ji miluješ, není co řešit.“ (Kofola).

Ve dvou případech odpovědi se objevily i vulgární „hlášky“ „Na to ti s*** bílej tesák“ a „I kurva byla panna a musela se to naučit“; ve čtyřech případech pak respondenti odpověděli, že neví nebo si nedokážou vzpomenout.

Překvapivá pro nás byla odpověď, že respondenti znají Divadlo Jára Cimrmana. Jeden žák dokonce zmínil „hlášku“ přímo ze hry Dlouhý, široký a bystrozraký „Máte někdo sůl?“ ... doplním: "Mám! Celý sáček."; „No, nemá talent!“.

Méně časté bylo uvedení písňových pretextů. Jeden respondent zmínil část textu od Nicki Minaj z písničky Monster „Pull up in a monster automobile gangsta“ nebo pak z českého prostředí úryvek z písně od Nightwork „Čekám na signál“ nebo „Tepláková souprava, gule dej si doprava“.

8.2 Shrnutí dotazníkového šetření

V dotazníkovém šetření provedeném na jednom z gymnázií v Libereckém kraji bylo zjištěno, že více než polovina žáků se s pojmem intertextovost/mezitextové navazování setkala ve výuce předmětu český jazyk a literatura. Nejčastěji v hodinách literární výchovy, minimálně pak v hodinách slohu či mluvnice. Respondenti dle svých odpovědí intertextovost častěji užívají v mluvené komunikaci, nejběžněji pak v konverzaci s vrstevníky/spolužáky, dále i se sourozenci či rodiči. Hlavním účelem pro její užití při konverzaci je pobavit ostatní. Respondenti nejčastěji používají „hlášky“ z filmů a seriálů. Toto zjištění bylo potvrzeno i odpovědí na poslední otázku,

u níž oslovení žáci měli napsat „hlášku“, kterou sami v komunikaci používají. Tím se potvrdilo, že nejvíce užívaným typem pretextu jsou filmy a seriály.

9 Přípravy

1. příprava

Třída: 3. ročník SŠ

Předmět: český jazyk – mluvnice/sloh; průřezové téma: mediální výchova

Učivo: Práce s jazykem v reklamě/reklamní komunikace

Cíl hodiny: Žák si dokáže uvědomovat základní prvky persvaze v mediálních produktech. Žák dokáže vytvořit reklamu na zvolený produkt. Žák vhodně využívá prostředky spisovné a nespisovné vrstvy češtiny a jazykovou aktualizaci.

Očekávaný výstup z RVP: Žák identifikuje využití jednoho textu v textu jiném (intertextovost) a objasní jeho funkci a účinek na čtenáře.

Využívané metody a organizační formy práce: brainstorming, skupinová práce

Model, dle něhož bude strukturovaná hodina: třífázový model učení E-U-R

Brainstorming – 5 minut – Na úvod se žáků můžeme zeptat, jaký mají postoj k reklamám (internet – sociální sítě, televize, tištěná média), zda se jim nějaká líbí a případně proč. Co je účelem reklamy? Necháme je zamyslet se, jaká reklama jim utkvěla v paměti. Ptáme se na důvod, co je tolik zaujalo. Zapisujeme na tabuli, abychom s náměty mohli případně dále pracovat.

1) 15 minut – *Žáky vyzveme, aby se podívali na následující reklamní slogany. Budeme chtít vědět, co je na nich na první pohled zaujme, co mají společného. Dále se budeme ptát, jestli rozklíčují původní frazém či pretext.*

- budeme čekat odpovědi jako užití (pozměněného) frazému či citátu v reklamách na známé produkty
- Jeden za všechny, všichni za jednoho → odkaz na Tři mušketýry
- Lásku slony přenáší → Lásku hory přenáší; Vědomostí není nikdy dost → Opatrností není nikdy dost. Tímto vedeme žáky k rozpoznání automatizace či aktualizace ve vyjadřování.

2) **Brainstorming – 10 minut** – Jak reklamy pracují s jazykem: Žáky vyzveme, aby se zamysleli, jaký dojem o zmíněných produktech/výrobních se reklamy snaží vyvolat? Jak toho docilují? Co se nejčastěji v reklamách používá?

3) **Vlastní práce – 10 minut – natáčení videa.** Žáky rozdělíme se skupin a vyzveme, aby si vybrali produkt a natočili na něj vlastní reklamu. (Počítáme, že žáků je ve třídě zhruba 30, tak vytvoříme 6 skupin.) Žáci si tedy vyberou produkt a natočí na něj (mobilním telefonem) krátkou reklamu – min. 20 vteřin s použitím známého/modifikovaného frazému tak, aby ostatní zaujali a svůj produkt vhodně propagovali. Následně všichni hromadně zhlédneme natočená videa a zhodnotíme, komu se zadání povedlo nejvýstižněji.

→ **Alternativa** – tvorba reklamního sloganu (stejně zadání) – skupin by si mohly vybrat ze dvou zadání (reklama na službu/reklama na produkt)

Reflexe – 5 minut - Jak reklamy pracují s jazykem? Proč takové jazykové prostředky používají/čeho tím docilují? Reflexi lze doplnit ještě o vyplnění následujícího pětিলístku na téma reklama/jazyk reklamy.

2. příprava

Třída: 3. ročník SŠ

Předmět: český jazyk – mluvnice/sloh; průřezové téma: mediální výchova

Učivo: Funkční styly – styl publicistický - recenze

Cíl hodiny: Žák si uvede charakteristické znaky a jazykové prostředky slohového útvaru recenze. Žák dokáže vytvořit vlastní recenzi. Žák vhodně využívá prostředky spisovné a nespisovné vrstvy češtiny a jazykovou aktualizaci.

Očekávaný výstup z RVP: Žák identifikuje využití jednoho textu v textu jiném (intertextovost) a objasní jeho funkci a účinek na čtenáře. Žák posoudí a interpretuje komunikační účinky textu, svá tvrzení argumentačně podpoří jeho všestrannou analýzou. Žák v mluveném i psaném projevu vhodně využívá slohotvorné rozvrstvení výrazových prostředků češtiny. Žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu.

Využívané metody a organizační formy práce: myšlenková mapa, práce s textem, volné psaní

Model, dle něhož bude strukturovaná hodina: třífázový model učení E-U-R

Myšlenková mapa – 5 minut – Do středu tabule napíšeme velkým písmem slovo recenze. Zeptáme se žáků, co je napadne, když se řekne recenze. Postřehy zaznamenáváme na tabuli do myšlenkové mapy a pokoušíme se žáky navádět, co vše by tam mohlo patřit.

1) Práce s vybranou recenzí – 15 minut – Předložíme žákům předem vybranou recenzi na aktuální film, který by pro ně mohl být zajímavý. Žáci si budou všimnout toho, jak je text vystavěný a čím je originální. Nakonec se pokusí popsat, co je na textu zaujalo. Budeme se je snažit dovést k tomu, aby si všimli, že autor používá intertextové vazby k různým textům (včetně původního filmu Top Gun), a zkusí pojmenovat, o jaké typy pretextů se jedná a jaké funkce v recenzi mezitextové

navazování plní. Pro ilustraci jsem vyznačila podtržením, o jaké pasáži by se mohlo jednat.

Film plný krásných lidí i strojů. Top Gun: Maverick je nadzvuková euforie

Pomník osmdesátých let, drahé náborové video, Take My Breath Away a vysoká koncentrace polonahých mužských těl. Jaký smysl dnes má točit nový Top Gun?

(...) K filmu Top Gun, který se v roce 1986 stal největším kasovním hitem i přes nepřízeň velké části dobových kritiků, se váže jedna vypovídající anekdota. Režisér Tony Scott byl údajně během natáčení vyhozen celkem třikrát. Hollywoodem neprověřený mladší bratr slavnějšího Ridleyho byl producenty Donem Simpsonem a Jerryem Bruckheimerem vybrán na základě reklamy automobilky Saab, v níž švédská ikona silnic uhaní po vzletové dráze v doprovodu stíhačky. Duo producentů mělo v ruce scénář inspirovaný elitní americkou pilotní školou a stylově výrazný spot je zaujal natolik, že Tony Scott dostal největší zakázku své kariéry. Přesto na sebe velice rychle narazily dvě odlišné představy.

Erotický film o létání

Producenti si údajně vysnili ponuru náladu podobnou té z Coppolovy Apokalypsy. Jenže Scott odletěl na letadlovou loď Enterprise a začal točit zpomalené záběry s výrazným filtrem, bez nichž už si dnes Top Gun nelze představit. A díky mizernému počasí pokračoval i poté, co mu byl oznámen vyhazov. Právě vizuální styl na pomezí hudebního klipu a reklamy na americké námořnictvo charakteristický výraznými barevnými odstíny, filtry a silně stylizovanými záběry nakonec do značné míry zajistil filmu dlouhověkost. I když byl Tony Scott několikrát v ostrém konfliktu s producenty, Top Gun nakonec vyletěl do světa ne jako ponurý válečný film, ale jako estetizovaná romance, která spojuje lásku k nadzvukovému létání, starší ženě a kamarádovi na křídle.

Právě touto trajektorií projde hlavní postava, Pete Mitchell, volací znamení Maverick. Geniálního pilota s vystupováním revoltujícího pubertáka nejlépe charakterizuje hodnocení jednoho z nadřízených: „Synku, tvoje ego vystavuje šeky, které tvoje tělo nedokáže splatit.“ Tom Cruise si v úvodu své kariéry vystříhl roli, která mohla být jen karikaturou, ale i díky vedení Tonyho Scotta a celkovému ladění filmu vytvořila dokonalou definici slova „hotshot“. Trochu frajer, trochu idiot, romantik i adrenalinový

závislák, Maverick je přesně tak úsměvný jako tón filmu, který osciluje mezi dynamickou leteckou akcí, soft pornem a popovým klipem.

S trochou ironie jediná, kdo v současnosti věřili v životnost Top Gunu, byli nejspíš Tom Cruise a producent Jerry Bruckheimer, kteří se rozhodli po více než čtvrt století navázat na příběh, jenž zdánlivě žádnou druhou kapitolu nepotřeboval. Obzvláště v době, kdy sladká nostalgie po osmdesátých letech sice kvete, ale trhu tvrdě vládou CGI orgie Marvelu a gigant Disney. Top Gun možná funguje jako fetiš diváků, pro které byl na přelomu 80. a 90. let vzrušujícím výletem mezi pilotní elitu a vlhkým snem o tom, že jednou budou také létat v ocelových ptácích, ale nepochybně nepatří mezi nejživotnější ikony reaganovské dekády.

Noční můra pojišťoven

Jenže druhé Maverickovo nanebevstoupení je spíš než s kultem původního filmu spojené s renomé jeho ústřední hvězdy. Tom Cruise se na prahu šedesátky stal v podstatě posledním mohykánem. Herec, občas redukován na sladkou tvář idolu dívčích srdcí, je jednou z posledních komerčních jistot starého dobrého Hollywoodu. Divákům dává víc než jen svůj vzhled a glamour. V době, kdy valná část továrny na sny žije před zeleným plátnem, se Cruise oddává těm nejšilenějším kouskům. Zábavu přináší i za cenu poškozování vlastního těla a nasazování života.

Zatímco pro producenta je Cruise snem, pro svého pojišťovacího agenta musí být noční můrou. Ohromení nesimuluje CGI efekty, ale promyšlenými a osobně prováděnými kaskadérskými kousky, na které navíc nabaluje smysluplné scénáře. To je případ především Mission Impossible, jedné z mála sérií, které s lety na kvalitě získávají, ne ztrácejí. I ta si ale zažila úskalí Cruisova osobního nasazení. Natáčení šestého dílu se zastavilo na dlouhých šest týdnů poté, co si herec při riskantním přeskoku střechy zlomil kotník.(...)

Zdroj: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/kultura-film-plny-krasnych-lidi-i-stroju-top-gun-maverick-je-nadzvukova-euforie-203785>

→ Žáci dostanou za úkol vymyslet jiný poutavý titulek k recenzi, kterou si právě přečetli.

2) ***Vlastní práce – 20 minut*** – Žáci dostanou chvíli na rozmyšlenou a pokusí se napsat vlastní krátkou recenzi na film podle vlastního uvážení. Je potřeba je upozornit, aby si vybrali film, který dobře znají a se kterým mohou pracovat při tvorbě vlastních textů. Nasměrujeme je, aby se pokusili použít odkaz na jiný film, reklamu atd. (pro srovnání, konkretizaci), okomentovat situaci ve filmu vtípnou „hláškou“, kterou znají apod.

Reflexe – Volné psaní na téma recenze – 5 minut – možné návodné otázky: Jaké jazykové prostředky využívá slohový útvar recenze? Co se používá pro ozvláštňení recenze? Proč autoři recenzí s oblibou využívají intertextovost? Co je nejdůležitější předtím, než začneme samotnou recenzi psát? Kde se s recenzí můžeme nejčastěji setkat? Je pro Vás útvar recenze zajímavý? – tyto otázky může učitel při práci promítnout na tabuli.

→ **Alternativa** – návrat k původní myšlenkové mapě ze začátku hodiny a její společné dopracování.

3. příprava

Třída: 3. ročník SŠ

Předmět: český jazyk – literatura

Učivo: Práce s jazykem v reklamě/reklamní komunikace

Cíl hodiny: Žák čte text s porozuměním. Žák dokáže porovnat více textů a určit jejich společné/rozdílné znaky.

Očekávaný výstup z RVP: Žák identifikuje využití jednoho textu v textu jiném (intertextovost) a objasní jeho funkci a účinek na čtenáře.

Využívané metody a organizační formy práce: brainstorming, Vennův diagram, kostka

Model, dle něhož bude strukturovaná hodina: třífázový model učení E-U-R

Brainstorming – 5 minut – V úvodní fázi hodiny chceme zjistit, jakou mají žáci čtenářskou zkušenost s knihou Malý princ od A. de Saint-Exupéryho. Předpokládáme, že ji všichni četli, nebo alespoň mají základní povědomí, o čem kniha je. Žáci postupně budou uvádět, co je napadne, když se řekne kniha Malý princ, a učitel vše zapíše na tabuli. (Přehled po pozdější práci, může se žákům hodit při Vennově diagramu.)

Práce s knižní ukázkou – 15 minut – žáci si přečtou níže uvedenou ukázkou, označí v textu působivé pasáže, zaznamenají klíčová slova. Necháme je číst text dvakrát, aby si pamatovali, co v něm bylo, pro pozdější práci.

UKÁZKA 1

8. MALÝ PRINC

(věnováno A. de Saint-Exupérymu)

Na dalším asteroidu číslo 1905 bydlil fotbalový fanoušek. Seděl osamoceně na obrovské zelenobílé tribuně a tvářil se zadumaně.

„Dobrý den,“ pozdravil ho malý princ a usadil se vedle něj, „kvůli čemu jste tak přešlý?“

„Prohráli jsme se Zlínem,“ řekl fotbalový fanoušek a díval se do zářivě zeleného trávníku v hloubce pod nimi.

„Trápí vás to hodně?“ zeptal se malý princ.

„To přejde. Jsem zvyklý. Prohra bolí, ale ne tolik jako sestup,“ řekl fotbalový fanoušek.

„Už jste ten sestup zažil?“

„Mockrát. Ale zažil jsem i spoustu postupů. A radost z postupu pokaždé násobně převyší smutek z předešlého sestupu.“

„Vaši přátelé jsou z té prohry se Zlínem taky smutní?“

„Jak kteří. Prožíváme prohry všelijak. Ale podstatné je, že nikdy nejsme sami, takže nás ta prohra tolik nebolí.“

„Co by vám zvedlo náladu?“

„Výhra v neděli se Slávií.“

„A vyhraujete tam?“

„Spíš asi ne. Ale nedá se to vyloučit.“

„Takže vy tam půjdete, přestože tušíte, že pak budete zase smutný?“

„Jistě. Kdybych tam totiž nešel a náhodou bychom zvítězili, byl bych ještě smutnější.“

„Proč nefandíte nějakému klubu, který vyhrává pokaždé?“ zeptal se malý princ.

„To by mě musel někdo tenkrát poprvé vzít na Barcelonu. Nebo na Manchester. Nebo na Bayern Mnichov. Jenomže mě kdysi kdosi přivedl sem, na tohle místo.“

„Vyčítáte mu to?“

„Pro bych měl? On také přece nenese žádnou vinu za to, že ho sem kdysi někdo přivedl.“

„A co vám brání přestat chodit sem a začít chodit fandit někomu jinému?“ řekl udiveně malý princ.

„Fandit někomu jinému?“ řekl zaskočený fotbalový fanoušek. „To mě nikdy nenapadlo. Ale když nad tím tak přemýšlím... Kdybych utekl za lepším, když se zrovna nedaří, znamenalo by to, že bych opustil toho, kdo mě v minulosti častokrát potěšil, takže bych tím útekem zradil nejen jeho, ale především sám sebe.“

Malý princ se zamyslel, zda nezradil sám sebe, když kvůli touze po poznání opustil svou květinu. „Co by bylo pro vás největším štěstím?“ zeptal se.

„Vyhrát titul,“ řekl fotbalový fanoušek.

„Už jste to někdy zažil?“

„Nikdy. Ale znám pár přátel, kteří to zažili. A ti popisovali, že je to překrásný pocit, a to mě nutí nevzdat to.“

„A jakou máte naději, že ten titul někdy vyhraujete?“ zeptal se malý princ.

„S Bohemkou? Mizivou. Ale můžu v to každý den, dokud jsem naživu, doufat. To doufání mě drží při životě. Doufat můžeš vždycky.“

Dospělí jsou tak zvláštní, pomyslel si malý princ, opustil planetu fotbalového fanouška a cestou myslel na svou květinu.

8. kolo

Bohemians Praha – FC Fastav Zlín 0:1

Zdroj: MALINDA, Jan. *Zelenobílá vykrádačka: vaše oblíbené literární postavy jdou na fotbal. Ilustroval Anna FIALOVÁ. V Brně: CPress, 2019. ISBN 978-80-264-2803-9. str. 37 – 38.*

UKÁZKA 2

XI

Na druhé planetě bydlil domýšlivec.

„Á, hleďme, přichází mě navštívit nějaký obdivovatel!“ zvolal z dálky domýšlivec, jakmile malého prince spatřil. Domýšlivci

46

vidí totiž ve všech lidech obdivovatele.

„Dobrý den,“ řekl malý princ. „Vy máte divný klobouk.“

„To proto, abych mohl zdravít,“ odpověděl domýšlivec. „Abych mohl zdravít, když mě jásotem vítají. Bohužel tudy nikdo nejde.“

„Tak?“ odvětil malý princ, protože nepochopil.

„Zatleskej,“ poradil mu tedy domýšlivec.

Malý princ zatleskal. Domýšlivec pozvedl klobouk a skromně pozdravil. To je zábavnější než návštěva u krále, řekl si v duchu malý princ. A začal znovu tleskat.

Domýšlivec znovu zdravil a smekal.

Ale když to tak dělal malý princ pět minut, unavil se jednotvárností hry. „A co se musí dělat, aby klobouk spadl?“ zeptal se.

Domýšlivec ho však neslyšel. Domýšlivci slyší pouze chválu.

„Skutečně se mi hodně obdivuješ?“ zeptal se malého prince.

„Co to znamená obdivovat se?“

„Obdivovat se znamená uznat, že jsem člověkem nejkrásnějším, nejlépe oblečeným, nejbohatším a nejinteligentnějším na planetě.“

„Ale vždyť jsi na planetě sám!“

„Udělej mi tu radost, a přesto se mi obdivuj!“

„Obdivuji se ti,“ řekl malý princ a pokrčil trochu rameny. „Ale jak tě to může zajímat?“

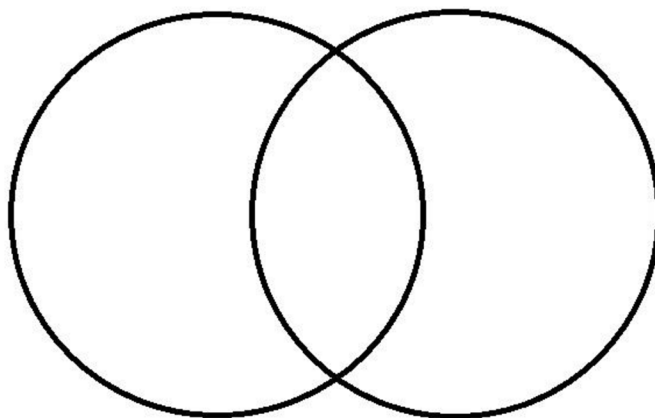
A malý princ zmizel.

Dospělí jsou rozhodně strašně zvláštní, řekl si jen v duchu cestou.

47

Zdroj: SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Malý princ. 15. vydání v Albatrosu, 3. v překladu Richarda Podaného. Přeložil Richard PODANÝ. V Praze: Albatros, 2022. ISBN 978-80-00-06648-6.*

Práce s knižní ukázkou – 15 minut – v následující části hodiny budou žáci porovnávat, co je v Malém princí shodné a co odlišné v porovnání s první ukázkou. Žáci budou porovnávat styl a obsah. Doprostřed pak zaznamenají, co mají obě ukázky společného. Učitel mezi tím nakreslí obrazec na tabuli a s žáky pak doplňují do diagramu informace.

Reflexe – Kostka – 10 minut – Místo metody volného psaní je zajímavé využít i metodu kostky. Učitel žákům zadá následující otázky (nebo pouze vybrané otázky) a oni na ně písemně odpovídají. Nakonec se ve třídě některé odpovědi sdílejí.

Mohou to být otázky typu: Jaký je osud fotbalového fanouška nepřiliš úspěšného klubu? Jak probíhá setkávání malého prince s obyvateli planet, kteří cosi reprezentují? Jak se v textu uplatňuje střet dětského a dospělého pohledu na svět?

Metoda kostky

- *Popiš*
- *Porovnej – tzn. čemu se téma podobá*
- *Asociuj – tzn. co žákům téma připomíná, co je napadne v souvislosti s tématem*
- *Aplikuj – tzn. jak lze využít, k čemu slouží*
- *Analyzuj – tzn. z čeho se skládá*
- *Vyhodnoť – tzn. zaujetí vlastního stanoviska*

Alternativa – tvořivá aktivita – žáci napíší alternativní text o setkání prince s obyvatelem, jenž v knize Antoine de Saint-Exupéryho uveden není (podmínkou je nápodoba autorského stylu Saint-Exupéryho).

→ Žáci během psaní musí respektovat dialogičnost textu a zvýrazní se tím i intertextové vazby

4. příprava

Třída: 2. ročník SŠ

Předmět: český jazyk – mluvnice/sloh; průřezové téma: mediální výchova

Učivo: Frazeologie

Cíl hodiny: Žák chápe pojem frazeologie a ví, co zahrnuje. Žák dokáže funkčně používat frazeologii v běžné řeči.

Očekávaný výstup z RVP: Žák identifikuje využití jednoho textu v textu jiném (intertextovost) a objasní jeho funkci a účinek na čtenáře. Žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov vdaném kontextu.

Využívané metody a organizační formy práce: pětilístek, práce ve dvojicích

Model, dle něhož bude strukturovaná hodina: třífázový model učení E-U-R

Pětilístek – 5 minut – Žáci se už během svého studia setkali s pojmem frazeologie mnohokrát, proto jsem na začátek hodiny zvolila pětilístek, s jehož využitím shrneme informace, které už žáci vědí z dřívějška. Nakonec si některé pětilístky přečteme.

Práce s filmovými „hláškami“ – 15 minut – žáci si přečtou níže uvedené příklady hlášek a pokusí se zamyslet nad tím, z jakých filmů jsou a v jaké komunikační situaci (při jaké scéně) byly použity. Dám žákům chvíli na zamyšlení, když si nebudou vědět rady, poskytnu jim nápovědu – ústně nebo na tabuli.

(popořadě: Účastníci zájezdu; Pyšná princezna; Sněženky a machři; Léto s kovbojem; Slunce, seno, jahody; S čerty nejsou žerty; Tři oříšky pro Popelku, Sám doma; Hříšný tanec, Forrest Gump)

- Ležel tam jak vyvrženej vorvaň!
- Odvolávám, co jsem odvolal, a slibuji, co jsem slíbil!
- Jedeme zkratkou, pánové. Je to sice dál, ale zato horší cesta.

- Já znám široko daleko všechny krávy, ale vás jsem tu ještě neviděl.
- Nezastavujeme, máme zpoždění!
- Spadlo ti to, Máchale!
- Povídám ti, pojď dolů! Povídám ti, pojď nahoru!
- Harry, jdu do baráku!
- Baby nebude sedět v koutě!
- Život je jako bonboniéra. Nikdy nevíš, co ochutnáš.

Práce ve dvojici – 15 minut – další práce bude následující: Po žácích budu chtít, aby vymysleli takovou komunikační situaci (připravili scénku nebo napsali krátký text, záleží na tom, co jim bude vyhovovat nejlépe), ve které by některou z následujících hlášek použili. Následovat bude sdílení vybraných řešení.

Reflexe – 10 minut – Volné psaní na téma moje nejoblíbenější filmová/seriálová „hláška“ – žáky upozorníme, že se zaměřují nejen na „hlášku“ jako takovou, ale i na zdůvodnění výběru, a také popis situace, kdy ji používají

- některé si pak společně přečteme – žákům bude dopředu řečeno, aby neuváděli název filmu, ale ostatní žáci budou poznávat.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo přiblížit fenomén intertextuality, její fungování v komunikaci mládeže a navrhnout možnosti její didaktizace ve výukové praxi střední školy.

Práce je rozdělena do dvou částí. Úkolem teoretické části práce bylo syntetizovat základní poznatky o intertextualitě, které jsou pak následně jako východisko využívány v dalších částech. První kapitoly tedy objasňují obecné uchopení pojmu intertextualita, představují aluzi, citát a parafrázi jako typy mezitextového navazování. Následně se zaměřujeme na fungování intertextovosti v komunikaci, věnujeme se specifikům komunikace mládeže a konečně intertextovosti ve vyučování českého jazyka. V poslední kapitole teoretické části předkládáme typologii pretextů, k nimž se při mezitextovém navazování odkazuje.

Praktická část vychází z dotazníkového šetření, jež bylo realizováno na jednom z gymnázií v Libereckém kraji. Cílem bylo zjistit, zda žáci pojem intertextualita znají, zda se s ním setkali v hodině českého jazyka a literatury (a v jaké ze složek předmětu), v jakých komunikačních situacích mezitextové navazování používají a jaké typy pretextů při komunikaci využívají. Žáci gymnázia se s pojmem setkali při výuce předmětu český jazyk a literatura, nejčastěji pak v hodinách literatury, méně v hodinách mluvnice a slohu. Nejčastěji intertextovost používají v mluvené komunikaci při konverzaci se spolužáky či vrstevníky. Nejpoužívanějším typem pretextů jsou pro žáky filmy/seriály, méně často jsou užívány reklamy, nejméně pak literární pretexty, což se potvrdilo i u poslední otázky, ve které žáci měli uvést „hlášky“, které v běžné komunikaci používají.

Praktickou část uzavírá sada čtyř návrhů vyučovacích hodin českého jazyka a literatury, jež jsou koncipovány s využitím našich zjištění o intertextualitě a s využitím zjištění z dotazníkového šetření. Z důvodů odmítnutí spolupráce s námi původně oslovenou školou nakonec tyto přípravy nemohly být realizovány, chybí tudíž reflexe hodin.

Z dotazníkové šetření provedeného v rámci diplomové práce bylo zjištěno, že žáci se s pojmem intertextualita setkávají v běžném životě, ale samozřejmě i v prostředí školy, zejména ve výuce předmětu český jazyk a literatura. Diplomová práce přináší rovněž

zjištění o tom, jaké typy pretextů se v běžné řeči žáků nejčastěji používají, a že žáci principy intertextovosti dokážou v řeči funkčně využít.

Seznam použitých zdrojů

ČAPKOVÁ, R. *Intertextualita v reklamě a její využití na SŠ*. Praha: 2010. 299 s. Disertační práce. Univerzita Karlova V Praze. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka. Vedoucí práce N. Kvítková.

ČECHOVÁ, Marie. *Komunikační a slohová výchova*. Praha: ISV, 1998. ISBN 80-85866-32-3.

GREPL, Miroslav. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.

HOFFMANNOVÁ, Jana et al. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2566-1.

HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a...* Praha: Trizonia, 1997. ISBN 80-85573-67-9.

HOLANOVÁ, R.: *Intertextovost jako zdroj nepochopení učebního textu*. Didaktické studie, roč. 4, číslo 2, 2012, s. 61-74. ISSN 1804-1221.

HOLANOVÁ, R.: *Větné frazémy a změna významu*. Didaktické studie, roč. 3, č. 1, 2011, s. 18-26. ISSN 1804-1221.

HOMOLÁČ, Jiří. *Aluze ve slovesných textech uměleckých (Úvaha pojmoslovná)*. Časopis slovo a slovesnost, č. 4, 1989. [cit. 25-05-2022] Dostupné také z: [Slovo a slovesnost – Aluze v slovesných textech uměleckých \(Úvaha pojmoslovná\) \(cas.cz\)](#)

HOMOLÁČ, Jiří. *Transtextovost a její typy (1. část)*. Časopis Slovo a slovesnost, č. 55, 1994.

HOMOLÁČ, Jiří. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Karolinum, 1996. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 80-7184-201-X.

JANOVEC, Ladislav a Radka HOLANOVÁ. *Intertextualita ve vyučování českého jazyka: Intertextuality in Czech Language Teaching. Český jazyk a literatura*. Praha: Fraus, 1950-, 65(2), s. 75-80. ISSN 0009-0786.

JIRSOVÁ, Anna, Hana PROUZOVÁ a Naďa SVOZILOVÁ. *Poznámky k mluvě mládeže*. Naše řeč. 1964, 47(4), [cit. 25-05-2022] Dostupné také z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5057> Str. 193 - 199.

KOTENOVÁ, Michaela. *Intertextovost v mluvě mládeže*. In: *Ty, já a oni v jazyce a literatuře. 1. díl: část jazykovědná. Sborník z mezinárodní konference pořádané*

katedrou bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 2. - 4. září 2008. Ústí nad Labem: UJEP, 2009, s. 167-172. ISBN 978-80-7414-131-7.

KRATOCHVIL, Jiří. *Avion* [online]. 2019 [cit. 2022-03-30]. ISBN 978-80-274-0089-8. Dostupné z: <https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/47/98/70/avion.pdf>

MAREŠ, Petr. *METATEXT*. [online]. 2017 [cit. 2022-03-30]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/METATEXT>

MAREŠ, Petr. *PRETEXT A POSTTEXT*. [online]. 2017 [cit. 2022-03-30]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PRETEXT%20A%20POSTTEXT>

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

RVP pro gymnázia: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/vydani-aktualizovanych-rvp-pro-gymnazia>

SCHAHADAT, Shamma. *Intertextovost: čtení - text - intertext*. In: *Úvod do literární vědy*. Eds. Pechlivanos, Miltos et. al. Praha: Herrmann a synové, 1999. ISBN 80-238-5329-5.

ŠTĚPÁNÍK, Stanislav, Eva HÁJKOVÁ, Klára ELIÁŠKOVÁ, Ludmila LIPTÁKOVÁ a Marta SZYMAŇSKA. *Školní výpravy do krajiny češtiny: didaktika českého jazyka pro základní školy*. Plzeň: Fraus, 2020. ISBN 978-80-7489-595-1.

URBANEC, J. *Inspirace literaturou v poezii Františka Halase a Jaroslava Seiferta*. In: *Literatura v literatuře*. Praha - Opava: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1995. Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1995. ISBN 80-85778-11-4. str. 63-165. Dostupné také z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/data//sborniky/1995/LVL/LVL.pdf>

ZEMAN, Jiří. *Verbální a neverbální prostředky v komunikaci mládeže*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-334-5.

Seznam použitých zdrojů v přípravách na hodiny

<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/kultura-film-plny-krasnych-lidi-i-stroju-top-gun-maverick-je-nadzvukova-euforie-203785>

MALINDA, Jan. *Zelenobilá vykrádačka: vaše oblíbené literární postavy jdou na fotbal*. Ilustroval Anna FIALOVÁ. V Brně: CPress, 2019. ISBN 978-80-264-2803-9.

RVP pro gymnázia: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/vydani-aktualizovanych-rvp-pro-gymnazia>

SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Malý princ*. 15. vydání v Albatrosu, 3. v překladu Richarda Podaného. Přeložil Richard PODANÝ. V Praze: Albatros, 2022. ISBN 978-80-00-06648-6.